

DEBRECENI EGYETEM
Informatikai Kar

**Az amerikai public library előzményei,
kialakulása és fejlődése**

Témavezető:
Dr. Bényei Miklós
nyugalmazott egyetemi docens

Készítette:
K. Nagyné Pataki Noémi
informatikus könyvtáros szak

Debrecen
2008.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	2
1. fejezet: Az amerikai public library előzményei a XVII. században	
1.1. A XVII. század politikai, társadalmi és kulturális jellemzői.....	4
1.2. A gyarmati kezdetek	6
1.3. A Massachusetts –i Öböltársaság Salem-i Könyvtára	8
1.4. Keayne kapitány és az első Boston-i Public Library	9
1.5. Városi gyűjtemények New Haven-ben és Concord-ban	13
1.6. Thomas Bray tiszteletes és parókiái könyvtárai	14
1.7. Más korai városi könyvgyűjtemények	16
2. fejezet: Az amerikai public library előzményei a XVIII. században	
2.1. A Social Library (a társasági könyvtár) kezdetei	16
2.2. The Redwood Library of Newport	18
2.3. A feltörekvő nemzeti kultúra gazdasági alapjai	22
2.4. A társadalmi szerkezet változása	22
2.5. A social library első fél évszázada 1733-1790	25
2.6. A social library második fél évszázada 1790-1840	29
2.7. A social library hanyatlása 1840-1890	29
3. fejezet: A public library kialakulása és fejlődése az Amerikai Egyesült Államokban	
3.1. A XIX. század politikai, gazdasági és társadalmi körülményei	31
3.2. Az első igazi amerikai public library-k	31
3.3. A public library terjedése	36
4. fejezet: Az amerikai public library manapság	
4.1. A public library általános jellemzői	37
4.2. A modern public library az Amerikai Egyesült Államokban	40
Összefoglalás	42
Felhasznált irodalom	43

„...napjaink igazi egyeteme a könyvek gyűjteménye.
Minden, amit az emberiség valaha is tett, gondolt,
megvalósított vagy ami valaha is volt:
mindez varázslatos védelemben
nyugszik a könyvek lapjain.”¹
(Thomas Carlyle)

Bevezetés

A public library témájának kiválasztását az a meglévő érdeklődés ihlette, amely azóta él bennem, mióta a Nyíregyházi Főiskola angol-könyvtár szakán végeztem 1996-ban. Negyedik évfolyamon volt szerencsém részt venni egy speciális kollégiumi képzésben, amely során a public library kialakulásával és akkori működésével olyan tanárnőtől szerezhettem információkat, aki személyesen tanulmányozhatta azt kanadai továbbtanulása során.

A másik kötődést a témához az angol szakon szerzett ismeretek eredményezték. Az angol nyelvterületeken és Nyugat-Európában honos könyvtártípus fontos előrelépés volt a könyvtárak fejlődésében és az a sajátos igény, amely létrehozta, számomra egyedi könyvtártörténeti szempontból.

Érdeklődésem következő alapja a public library történeti fejlődése és ebből kifolyólag létjogosultsága, amit mi sem bizonyít jobban, minthogy alkalmazkodik a megújult körülményekhez és ma már Internetes változatai is léteznek: pl. Internet Public Library, amely a www.ipl.org címen érhető el. Az IPL-t a Michigan-i Egyetem Informatikai Tanszéke hozta létre és hallgatói kiemelten fejlesztik tartalmát és irányítják az „Ask a Question” (Kérdezz!) című referenz szolgáltatást.

A public library kialakulását Nagy-Britanniában részletesen ismerteti Sonnevend Péter a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2003-ban megjelent cikke², viszont az amerikai fejlődésről nem bukkantam hasonló részletességet tükröző magyar nyelven megjelent szakirodalomra. Ezért esett választásom az amerikai public library kérdéskörére.

Minden kor könyvtáriügyét és könyvtári kultúráját meghatározza egyrészt az adott időszak általános történeti fejlődése és az ebből fakadó lehetőségek és szükségletek a könyvtárakkal

---

¹ On Heroes, Hero-Worship and the Heroic in History / Thomas Carlyle (1841), Lecture 5. (Közli: W.J. Murison: The Public Library : its Origins, Purpose, and Significance. - 2nd ed. – London : George G. Harrap & Co. Ltd, 1971. (angol nyelvű) p.145.)

² Az angolszász közkönyvtár létrejötte : Az 1850-es törvény születése és végrehajtása / Sonnevend Péter. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2003.11. sz. 37-54. p.

szemben, másrészt a könyvtárak belső fejlődéséből adódó sajátosságok.³ Ezért a public library kialakulását és történeti fejlődését az Amerikai Egyesült Államokban a kor gazdasági, társadalmi és kulturális körülményeivel együtt ismertetem. Érdeklődésem a korai időszakra, az 1600-as évek gyarmati korszakára irányul az 1. fejezetben, tulajdonképpen a public library előzményeinek tekinthető első könyvgyűjtemények létrejöttére. A 2. fejezetben ismertetem a XVIII. századi megváltozott társadalmi és kulturális körülményeket és ezek hatását a public library előzményének tekinthető social library-k kialakulására. A 3. fejezetben az első igazi amerikai public library-k létrejöttét ismertetem a XIX. század gazdasági, társadalmi környezetében. Végül a 4. fejezetben ismertetem a modern public library jellemzőit és jelenlegi helyzetét. Végül az összegzésben rövid összefoglalását adom a public library történeti fejlődésének és a dolgozat kapcsán további vizsgálódásokra érdemes kérdéseket ismertetem.

Dolgozatomban a téma szakirodalma elsősorban angol nyelvű forrásokat tartalmaz, amelyeket az OSZK Könyvtári Intézet Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtárban találtam meg. A XVII. és XVIII. század történéseinek vizsgálatában legfontosabb angol nyelvű forrásom Jesse Hauk Shera *Foundations of the Public Library : the origins of the public library movement in New England 1629-1855.* című műve volt. A hagyományos dokumentumokon kívül segítségemre voltak az Interneten elérhető angol nyelvű források is.

Ezúton szeretnék köszönetet mondani az OSZK Könyvtári Intézet Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtár segítőkész könyvtárosainak: Bíró Gyöngyinek, az Európai Könyvtörténeti Gyűjtemény szakreferensének; Szabó Gabriella olvasószolgálatos könyvtárosnak és Vajda Henriknek, az időszaki kiadványokért felelős könyvtárosnak.

Külön szeretnék köszönetet mondani Dr. Bényei Miklós nyugalmazott egyetemi docensnek, kedves témavezető tanáromnak, hogy bátorította a téma kidolgozását az I. évfolyam során elkészített könyvtártörténeti dolgozat után.

---

³ A könyv és könyvtári kultúra a kapitalizmus időszakában (1789-1917) II. köt. / Fülöp Géza. – Bp. : Tankönyvkiadó, 1989. 3.p.

1. fejezet

Az amerikai public library előzményei a XVII. században

1.1. A XVII. század politikai, társadalmi és kulturális jellemzői

A XVII. század derekára a nyugat-európai országokban igen jelentősek voltak a tudományok fejlődésének vívmányai. Ezt a fejlődést elősegítették a XV. század végi és a XVI. századi nagy földrajzi felfedezések is.

Miután Kolumbusz felfedezte az amerikai partoknál fekvő szigeteket, a könnyű zsákmányra éhes kalandorok egész áradata özönlött a Földnek erre a részére. Az 1530-as évekre Spanyolország már hatalmas észak-amerikai területek ura volt. ...a XVII. század elejétől kezdve Hollandia, Anglia, Franciaország és más európai államok kereskedelmi társaságai kapcsolódtak be a gyarmati zsákmányért folytatott harcba. Az angolok nem tudták rabszolgává tenni a bennszülötteket, ezért az angol gyarmatokra eleinte angolokat hoztak rabszolgának, később Afrikából szállítottak ide néger rabszolgákat.⁴

A XVII. században „főképen Németalföld és Anglia versenyeznek a gyarmatok és a világkereskedelem elnyeréséért. Angliát [...] a gyarmatosítás felé és tulajdonképpen a tengeri hatalom felé is Erzsébet politikája irányította. A 17. század közepén az angliai királyi abszolutizmust letörő Cromwell Olivér folytatja ezt a politikát.”⁵

A XVII. század közepén lejátszódó angol polgári forradalommal, amely az újkor kezdetét jelenti, lényeges változás következik Európa gazdasági és társadalmi életében.

Az angol polgári forradalom előzménye volt az angol abszolutizmus válsága: I. Erzsébet halála után (1558-1603) már egy hanyatló gazdaságú országot örökölt a skót királyi dinasztia (a Stuartok) I. Jakab (1603-1625) és I. Károly (1625-1649). Ez az ország Skóciánál fejlettebb és gazdagabb volt, így nem érzekelte a társadalmi elégedetlenséget, folytatták a rendeleti kormányzást, adó kivetése helyett monopóliumokat árultak, támogatták az anglikán vallás protestáns vallást üldöző magatartását. Mindezek mellé, mint nem katolikus ország, Anglia bekapcsolódott a 30 éves háborúba is (1608-1648). A király végképp eladósodott. „A fizetéseképtelenség, minden idők «kihívó» külpolitikájának természetes következménye

---

⁴ Világtörténet IV. – [Bp.] : Kossuth Könyvkiadó, 1963. – (Világtörténet tíz kötetben) pp.677-688.

⁵ Egyetemes művelődéstörténet / Lederer Emma. – Hasonmás kiadás. – Budapest : Holnap Kiadó, 2007. p.278.

fenyegette az angol udvart s Károly, nem lévén se pénze, se megbízható katonasága, 1640-ben kénytelen volt egybehívni a parlamentet.”⁶

„Abszolutizmus és katholicizmus az egyik oldalon, a másik oldalon puritanizmus és parlament; ez teszi a lényegét annak a belső társadalmi harcnak, amelyet az angol forradalom neve alatt ismerünk. A 17. század jellemző sajátosságai: szélsőséges vallási fanatizmus és erősen fejlett politikai érzék, a hatalmi érdekellentétek világos meglátása és kibogozása [...]”⁷

„A társadalom és az államhatalom érdekszövetsége a 17. század folyamán felbomlott. [...] Jakab uralkodása alatt már élesen kirajzolódtak a politikai frontok. Az egyik oldalon a királyság, a mellette lekötözött és belőle élő születési és pénzarisztokrácia, az udvaroncok hada és az anglikán egyház. A másik oldalon a parlament alsóháza által reprezentált, egyre inkább ellenzéki hangokat hallató társadalom. Az abszolutizmussal való szembenállás vallási formában, a puritanizmusban is kifejeződött. [...] A puritanizmus vallási és az alsóház politikai ellenzékiége egyre inkább egymásba fonódott.”⁸

„Ezenkívül I. Jakab és I. Károly önkényes törvénysértései és II. Károly restaurációja azzal az eredménnyel is járt, hogy száműzetésbe kergetett nagyszámu vastagnyaku, köztársasági szellemű, angol protestánst, akik Amerikába, különösen Új-Englandba vándoroltak, abban a hitben, hogy itt a király és az ő adószedője nem éri utól őket. A *Mayflower* csak egyike volt ez úttörő kivándorlók áradatának. [...] A svédekkel együtt a holland telepek is az angolok kezére jutottak.”⁹

A mellékelt térképről kitűnik, hogy az amerikai angol gyarmatok milyen nagy területet foglaltak el a XVIII. század első felére. A sötétebb árnyékolás az 1700-ban megszállott területet jelzi, a világosabb a telepek növekedését 1760-ig. Az egyik legrégebbi telep Virginia volt, amelynek neve Erzsébetnek, Anglia szűz királynőjének a nevét örökíti meg. „Ugyanakkor, amikor a Virginia Társaságot megalapították, a Plymouth Társaság privilégiumot kapott arra, hogy a Long-Island-öböltől [...] északra elterülő vidéket benépesítse. Ennek az északi vidéknek a telepesei egészen más fából faragott emberek voltak, mint Virginia lakói. Protestánsok voltak, akik nem fogadták el az angol államegyház kompromisszumos szervezetét és köztársasági érzelmű emberek, akik feladták a küzdelmet I. Jakab és I. Károly nagymonarchiája ellen. Úttörő hajójuk a *Mayflower* volt, amelynek utasai

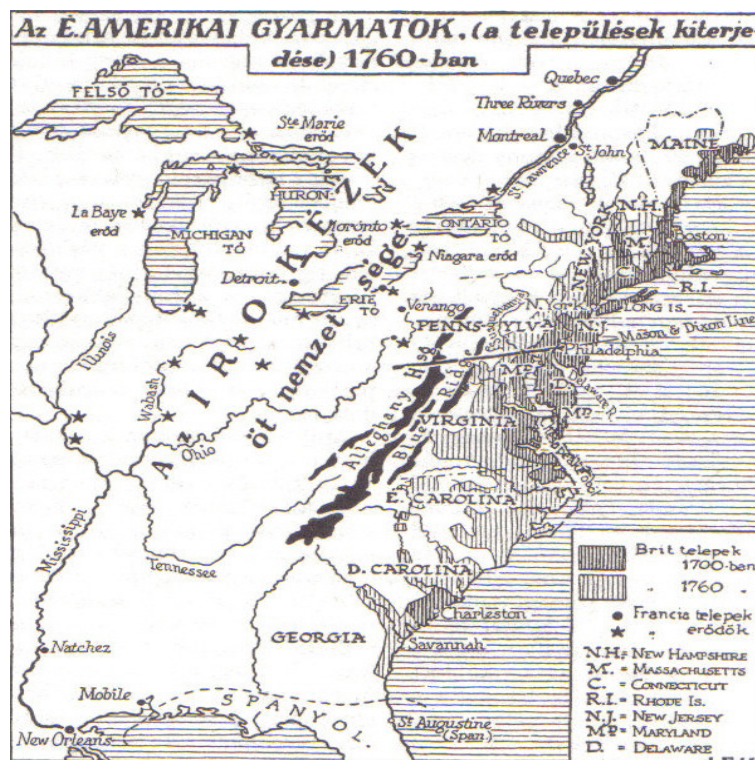
⁶ A világtörténet alapvonalai / H. G. Wells. – Hasonmás kiadás. - Bp. : Dunakönyv Kiadó, 1990. p. 464.

⁷ Egyetemes művelődéstörténet / Lederer Emma. – Hasonmás kiad. - Budapest : Holnap Kiadó, 2007. p.279.

⁸ Nyugat-Európa és a gyarmatbirodalmak kialakulásának kora (1500-1800) / Poór János, Nyáry Gábor. – Budapest : IKVA Kiadó, 1990. pp. 81-83.

⁹ A világtörténet alapvonalai / H. G. Wells. – Hasonmás kiadás. – Budapest : Dunakönyv Kiadó, 1990. p.480.

1620-ban New-Plymouthot megalapították. Az északi gyarmatok között a vezető Massachusetts volt.”¹⁰

1. ábra: Az észak-amerikai gyarmatok 1760-ban¹¹

1.2. A gyarmati kezdetek¹²

Azt lehet mondani, hogy New England benépesítése 1628-ban kezdődött, amikor New England Tanácsa, akkor súlyos pénzügyi visszaesésektől szenvedve, legkívánatosabb földjeit átengedte a Massachusetts Bay Company-nek (Massachusetts-i Öböl Társaság). Az ezt követő években kezdődött a „nagy vándorlás” időszaka. A Társaság semmiféle nehézséget nem tapasztalt az olyan emberek nagy számban történő megnyerésében, akik hajlandók voltak az Újvilágba merészkedni, és „vándorlási szenvedély” söpört végig Anglia középső megyéin. Sokan eladták földjeiket, hogy külföldön lakóhelyet szerezzenek. Nem mindenkit a vallási szabadság iránti vágy motivált: a politikai tétlenség az anyaországban felerősítette a mozgalmat, és az adósok igen hajlamosak voltak a tengeren túlra menekülni. Ilyen körülmények között a bevándorlás szigorítása hamarosan tanácsossá vált. Massachusetts-i hivatalnokok elkezdtek gyakorolni a legnagyobb fokú óvatosságot, hogy csak azoknak

¹⁰ A világtörténet alapvonalai / H. G. Wells. – Hasonmás kiadás. – Budapest : Dunakönyv Kiadó, 1990. p.494.

¹¹ U.o. p.496.

¹² Foundations of the Public Library : The Origins of the Public Library Movement in New England 1629-1855. – Chicago : The University of Chicago Press, 1952. (angol nyelvű) pp.2-15.

engedték a letelepedést, akik a leginkább alkalmasak voltak a betelepítésre. Hasonló szigorító intézkedéseket hoztak Providence és Portsmouth városaiban Rhode Island államban, és a New Haven-i Gyarmat kijelölt egy bizottságot, hogy ítélkezzen az új érkezők kívánatossága felett. 1640-re ez a beáramlás megszűnt – majdnem olyan hirtelen, mint ahogy elkezdődött.

Az intenzív betelepedés alig egy évtizedén belül, az 1630-as években, New England lakosságának nemzetiségi szerkezete az elkövetkező generációkra is meghatározottá vált. A New England-i lakosság egyik legfontosabb tulajdonsága a nagyfokú homogenitás. A jenkik angolok szerinti jellemzése, mint „a mi amerikai unokatestvéreink”, szó szerint igaz volt. Ez a közös eredet volt az oka annak, hogy nem történt meg az a kulturális elszigetelődés és stagnálás, amely sok homogén etnikai lakosságot jellemzett.

A New England-i lakosság másik jellemző vonása a városiasodás tartós folyamata volt. Egyre fokozódtak a kis közösségek csoportosulásának korai tendenciái a tengerparti alföldeken és a belső folyók mentén lévő stratégiai pontoknál.

New England harmadik demográfiai jellemzője az volt, hogy a népesség terjedésének központjává vált, ezáltal a kultúra terjedésének médiumaként is szolgált.

A természeti akadályok rettentő gyűrűje, amely élesen körülhatárolta a területet és a korai telepéseket egy kicsi, de arányos helyen tartotta; egy népesség, amely nemzetiségileg homogén volt, de nem szigetelődött el a kívülről jövő kulturális hatások elől; egy talaj, amely akadályt gördített a mezőgazdasági termelés elé; egy partvidék, amely serkentőleg hatott a tengeri kereskedelemre; természeti források, amelyek elősegítették az iparosodást; egy gazdaság, amely folyamatosan fejlődött vidékiből kereskedelmivé és iparivá; megfelelő ökológiai örökség a kulturális mintában, amely primitív kisbirtokrendszerként indult és teljes érettséget ért el városi fejlődésében, és végül a korai kezdet előnye – mindezek szükséges előzményei voltak a public library mozgalomnak New England-ban. Közismert, hogy a könyvtárak határozottan városi jelenségek, hogy csak akkor virágoznak, amikor a terület gazdasági vagyona elég nagy ahhoz, hogy megfelelő támogatást tegyen lehetővé, és hogy azok egy érett kultúra termékei. Ezen hatások ismerete és annak ismerete, hogy ezek mit jelentettek a terület kulturális képéhez való hozzájárulásuk tekintetében, elengedhetetlen a könyvtártörténet megértéséhez a hat New England-i államban: Connecticut-ban, Maine-ben, Massachusetts-ben, New Hampshire-ben, Rhode Island-ben és Vermont-ban.

1.3. A Massachusetts –i Öböltársaság Salem-i Könyvtára¹³

1629. májusában a puritánok egy csoportja útnak indult a Wight-szigetről John Endicott Salem-i telepe felé. Hajóik, azonfelül, hogy „tele voltak istenfélő utasokkal”, jószágokat, árucikkeket és egy könyvgyűjteményt vittek. Ez utóbbiból április 13-án nyolc művet Mr. William Backhouse „ingyen adományozott ennek a Társaságnak”. Ezt az ajándékot egy ötvennégy hitelvi könyvet és pamfletet tartalmazó gyűjteménnyel egészítették ki. Mindezeket Samuel Skelton tiszteletes válogatta ki, aki az utat megtevő négy lelkész egyike volt és később ő lett a Salem-i templom lelkésze. Ezt a könyvlistát ajánlotta a Massachusetts Bay Company-nak 7-10 dollárnyi összegért. Hogy mi történt ezekkel a kötetekkel, miután a „Bonaventura”, a „Lion’s Whelp” és kísérőhajóik szerencsésen lehorgonyoztak New England partjainál, nem ismert. Edmund Browne tiszteletes erre a Massachusetts Bay Library-re utalt, amikor ezt írta Sir Simonds d’Ewes: „Nekünk itt egy Cambridge-ünk van, egy épülő egyetemünk, képzett ifjúságunk, egy könyvtárunk és azt hiszem, télen nyomdánk is lesz.” (Levél Edmund Browne-tól Sir Simonds d’Ewes-nek, Stowlancroft Hall-ba, Suffolk grófságba Bostonból 1639. szept. 7-én. In: Colonial Society of Massachusetts, Publications, VII [1900-1902], p. 80.) Mivel megjegyzéseinek fő tárgya bizonyára a Harvard College volt, logikusan feltételezhetjük, hogy az egyetemi könyvtárról beszélt. A Bay Library állománya azt jelzi, hogy a könyveket nagyrészt templomi használatra szánták. A vállalkozás ezen pontján az indiánok térítését nevezték ki hivatalosan a gyarmatosítás végső céljának. Kétségtelen, hogy a könyvek, habár lehet, hogy egy ideig együtt tartották őket, végül szétszóródtak és elvesztek.

1638. szeptember 14-én, alig 10 évvel azután, hogy Skelton és kísérői Salem-be hozták könyveiket, John Harvard elhunyt Charlestown-ban. Végakarata értelmében, amelyet élete utolsó óráiban diktált, vagyonának felét és 400 kötetnyi könyvtárát „vadonuk ezen első virágára” hagyta, akkor is bátran küzdve Cambridge tehéntepein való felülkerekedésért. Hálája jeléül az Általános Bíróság 1639. március 13-án „elrendelte, hogy az egyetemet, amelynek építésében hivatalosan egyetértettek...Harvard-nak fogják nevezni.” Az egyetemi „díszes épületen” belül, „nagyon tisztességesen és illedelmesen”, elhelyeztek „egy nagy

---

¹³ Foundations of the Public Library : The Origins of the Public Library Movement in New England 1629-1855. / Jesse H. Shera. – Chicago : The University of Chicago Press, 1952. (angol nyelvű) pp.16-19.

Könyvtárat, benne néhány Könyvvel, különböző barátaink ajándékait.”¹⁴ Az összes antikváriusi érdeklődés szerint, amely ezen korai könyvtárakkal kapcsolatos információ megmaradt töredékeihez kötődik, egyiknek sincs szerves kapcsolata a public library mozgalom keletkezésével. Elég gyakran utalnak a Harvard-i könyvtárra, mint közintézményre, és még Dunster elnök is panaszkodott 1645-ben, hogy „a public library az Egyetemen még mindig hiányos mindenféle könyvekben.”¹⁵ De a könyvtár létezése teljes mértékben függött az egyetem alapításától, és miközben legerkölsőbb forrásait használhatták a térség teológusai és tudósai, gondolatban sem merült fel, hogy az elérhető legyen a közösség egésze számára.

A közösségi tulajdon fogalma csekély mértékben volt döntő azon körülmények között, amelyek a Massachusetts Bay Library alapítását körül vették. Bizonyára a társaság tulajdonának tekintették, és azon társaság hivatalnokai használták, amelynek Skelton benyújtotta a könyvvásárlásairól szóló számlákat. Kétségtelen, hogy a könyveket, legalább egy ideig, ott tárolták, ahol elérhetőek voltak bárki számára, aki esetleg hozzájuk kívánt fordulni. A katekizmus további példányainak beszerzése azt jelzi, hogy tervezték a kölcsönzés valamilyen formáját. De nincs elég bizonyíték, hogy igazoljunk bármilyen kijelentést a Bay Library és a jövőbeli New England-i public library mozgalom közötti kapcsolatáról. Az első amerikai public library nem a „Mayflower” vagy bármelyik másik azt követő, nyugat felé vitorlázó hajó fedélzetén kelt át. A public library kezdetei közelebbi kapcsolatban álltak egy fősvény bostoni kereskedő vágyával arra, hogy kielégítse énjét és hogy embertársai szemében elrejtse nyilvánvaló hiányosságait.

1.4. Keayne kapitány és az első Boston-i Public Library¹⁶

Robert Keayne kapitány, az Ősi és Tiszteletreméltó Tüzérségi Század parancsnoka, kereskedő, hadászat iránt rajongó, és zsarnok, aligha lehetett az a személy, akiről bárki feltételezhetné, hogy az élenjáró könyvtári támogató szerepében fog rábukkanni. De még a kezdetektől fogva is a jótekonyság Amerikában gyakran eredményezte paradox és eltérő érdekek különös egyesítését, és a kapitány elsők között volt azon jótekonny adományozók hosszú sorában, akiknek a magán üzleti hírnevét túl közeli vizsgálódás alá vetették. Azt, hogy

---

¹⁴ Three Centuries of Harvard, 1636-1936 /Samuel Eliot Morison. – Cambridge : Harvard University Press, 1937. pp.9,13. Valószínű, hogy a Bay Library-t a Harvard College-nak adták.

¹⁵ Life of Henry Dunster / Jeremiah Chaplin. – Boston : Osgood, 1872. p.80.

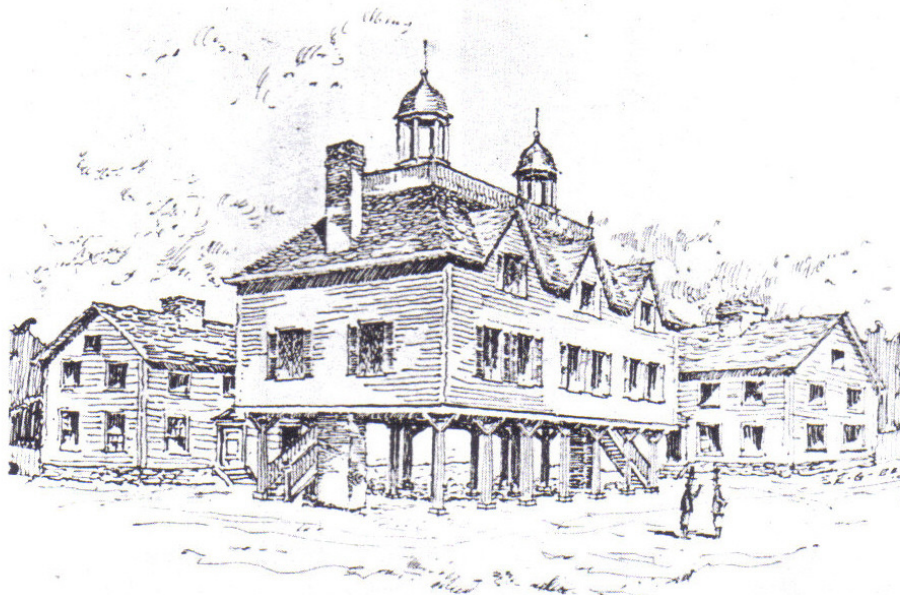
¹⁶ Foundations of the Public Library : The Origins of the Public Library Movement in New England 1629-1855. / Jesse H. Shera. – Chicago : The University of Chicago Press, 1952. (angol nyelvű) pp.19-24.

fukar és embertársaival civakodó ember volt, a feljegyzés bőségesen tisztázza. Végrendeletét, amely 53 zsúfoltan nyomtatott lapból állt, 1653. augusztusában kezdték és decemberben még nem fejezték be, és amely a vallási áhítat, jótékonyság és az epesség különös halmaza volt, mindehhez pedig járult egyfajta bőbeszédűség nem teljesen sikertelen kísérletként arra, hogy megvédje jellemét és hírnevét.

Keayne kapitány 1655. vagy 1656. március 23-án halt meg, és végrendeletét a rá következő májusban érvényesnek nyilvánították. Ennek értelmében 300 fontot adományoztak közcélokra, elsősorban egy „Piactér & Cundit” építésére. „...ugyanebben az épületben lehetne egy Könyvtár & és egy galéria vagy más elegáns helyiség az Öregek számára, hogy találkozzanak & eszmecserét folytassanak...” A könyvtár helyiség nem maradhatott üresen, a kapitány alapvető gyűjteményről gondoskodott az erkölcsösség jellemző hiányával. Engedélyt adott feleségének, illetve fiának és végrendeleti végrehajtójának, Benjamine Keayne-nek, hogy válogassanak ki magánkönyvtárából olyan könyveket, „amelyeket ők szeretnének és úgy gondolják, hogy szükségesek saját használatukra és olvasásra”.¹⁷ De a kapitány nem kockáztatta meg, hogy ajándékát elpazarolják egy kevésbé méltányos polgárságra, mert ha Boston városa nem teljesítette volna annak a létesítménynek a felépítését, az arra a célra adományozott pénzt a Harvard College-nak kellett volna adni. Az épületet, a könyvtár számára megfelelő hellyel, felépítették és Town House-ként (Városházaként) vált ismertté.

---

¹⁷ The Last Will and Testament of me, Robert Keayne, all of it Written with my owne Hands & Began by me, Mo:6:1:1653, Commonly Called August”. In: *Tenth Report of the Record Commissioners of the City of Boston.* – Boston : Rockwell & Churchill, 1886. Doc. 150-1886, pp.1-53. Ezt a végrendeletet teljes terjedelmében olvashatjuk az Interneten is: http://64.233.183.104/search?hl=hu&q=cache%3Ap1FG6BXCgs4J%3Ahttp://www.archive.org/stream/recordsrelatingt10bost/recordsrelatingt10bost_djvu.txt+cundit

BOSTON TOWN HOUSE (FROM BENTON, "STORY OF THE OLD BOSTON TOWN HOUSE")

2. ábra: Boston Town House

Az örökség azonban nem volt elegendő az építkezés költségeinek fedezésére, és még 300 fontot kaptak magán adományokból, hogy kifizessék a hiányt.

Nem ismert, hogy a könyvtárat mennyire használták, de a fennmaradt feljegyzés néhány töredéke azt jelzi, hogy valamiféle használat folyt. Legalább a kapitány reménye, hogy mások is érezhetnek arra vágyat, hogy gyarapítsák a gyűjteményt, beteljesedett. John Oxenbridge, egykor az Eton College tagja, 1674-ben a „the Public Library of Boston”-ra hagyta „Ágoston Műveit 6 kötetben; a Centurys című művet 3 kötetben; az Oxford-i Könyvtár Évkönyvét”, stb.¹⁸

1711-ben a Town House-t tűz pusztította, amelyből a könyvtár nagy részét kimentették, habár a Dániel és Hosea próféciáit tartalmazó könyvről úgy hiszik, hogy a lángok martalékává lett. A közérdek elegendő volt ahhoz, hogy lehetővé váljon az épület helyreállítása és a könyvtár újraalapítása.

Közel egy évszázadon keresztül „szolgált” a várost Boston első public library-je, de jelentősége a ma ismert public library-k fejlődésére nézve nem abban rejlik, hogy milyen mértékben használták, illetve nem a körülményekben, amelyek azokat a jótékony adományokat jelentették, amelyek által létrejöttek és gyarapodtak. Nem lényeges, hogy a

¹⁸ The Oxenbridges of Brede Place, Sussex, and Boston, Mass. / William D. Cooper. – London : J. R. Smith, 1860. pp.18-19. – megjelenteti John Oxenbridge teljes végrendeletét.

gyűjteményt rendszeresen „public library”-nek nevezték, mivel ezt a kifejezést alkalmazták tágan értelmezve bármilyen könyvgyűjteményre, egy magánember kizárólagos tulajdonára is. Az alapvető tény a könyvtárnak Boston város kormányzatához való viszonyából származik. Bőséges bizonyíték létezik, amely egyértelműen bizonyítja, hogy a városi tanácsstagok és más hivatalnokok a város közös tulajdonának tekintették a könyveket. A könyvtár a Town House (Városháza) szerves része volt, maga is a közösségi élet és a kormányzás középpontja volt. A könyvtár kezelése nyilvánvalóan városi ügy volt, akármilyen mértékben is használhatta azt az általános olvasó. 1702. augusztus 31-én a városi tanácsstagok elrendelték, hogy „Mr John Barnard-tól várják el azt, hogy a Városi Könyvtárhoz [...] tartozó összes könyvről készítsen egy Katalógust”.¹⁹ A könyvtár hivatalos helyzete még inkább nyilvánvaló azon hasznából származóan, hogy a közéleti feljegyzések megőrző-helye volt. Az egyik tanácsgyűlésen, amelyet Boston-ban tartottak 1686. december 8-án, megszavazták, hogy „A Gyarmat iratait a Könyvtár helyiségében kell elhelyezni és ott kell őrizni őket, és két lakatot kell az irodára tenni, a kulcsokat erre a szolgálatra felhatalmazottnak kell őriznie.”²⁰ Nyilvánvaló, hogy a könyvtárat általában köztulajdonnak, megfelelő kezelését pedig közös felelősségnek tekintették. Eredetében és támogatásában magánkezdeményezéstől és nagylelkűségtől függött; de amint a város elismerte, kétség nem fért korlátlan közösségi jellemvonásához. Nincs igazán bizonyíték arra nézve, hogy a könyvtár tartalma milyen mértékben befolyásolta a közösség kulturális fejlődését. De egy olyan közösségben, amely ilyen szigorú egyházi rendszert támogatott, bizonyára sok olyan világi ember volt, aki érdeklődött a teológia részletei iránt. Egy közös könyvgyűjtemény aligha létezhetett 90 éven keresztül anélkül, hogy a közösség tudatára ne lett volna hatással. Lehet, hogy kezdete véletlen volt, fenntartása közömbös, átadása becsstelen – de a könyvek ott voltak. Időről időre a figyelem középpontjába kerültek, és közös megegyezés által a könyvtár birtoklása sajátos városi jog lett. Óvatosnak kell lennünk abban, hogy túl nagy jelentőséget tulajdonítsunk Keayne kapitány örökségének; habár bizonyára tekervényes volt, de volt a folyamatosságnak egy fonala, amely két és fél évszázadon keresztül végighúzódott. Az amerikai public library évkönyveiben Keayne kapitány elnyerte „fehér tollát”. Meg kell hagyni, nem túl nagy tisztességgel viselte azt, és alkalmanként eléggé kifinomulatlanul használta, hogy leporolja elhanyagolt Szentírásról szóló

---

¹⁹ Boston Record Commissioner, „Report,” XI, p.37. (Sajnos, Mr. Barnard katalógusa nem maradt fenn.)

²⁰ Massachusetts Historical Society, Collections, Ser. 3, VII (1838), p. 125.

tanulmányait és fényezze elhomályosult hírnevét – mindenesetre ez az ő „tolla” és meg is érdemli azt.

1.5. Városi gyűjtemények New Haven-ben és Concord-ban²¹

Egyidőben azzal, hogy Boston befogadta a Keayne örökséget, a New Haven-i Gyarmat is hasonló ajándékot kapott. Theophilus Eaton kormányzó végrendelete alapján, amely 1656. augusztusában keletkezett, kiderül, hogy John Davenport-nak szállított „bizonyos könyveket [...], amelyeket egyetemi használatra” szánt. A gyűjtemény közel 95 címet tartalmazott, erősen teológiai témájú volt, de tartalmazott olyan műveket is, mint Morus *Utópia* vagy Erasmus *Aforizmák* című műveit latinul vagy Ovidius angol fordítását.²²

1668-ra Davenport elhagyta New Haven Gyarmatát, főleg azon bosszúsága miatt, hogy az beolvadt Connecticut államába, így az egyetem, amelyet erősen sürgetett tíz évvel azelőtt, soha nem jött létre, és a könyvek így megőrzésre visszakerültek a város tulajdonába. Blake lejegyzi, hogy a köteteket valószínűleg a városi iskola épületében tárolták, és úgy véli, keveset használták, habár Mr. Peck, az iskolaigazgató, sikeresen nyújtott be petíciót használatuk városi engedélyére.²³

Kétségtelen, hogy 1672-t megelőzően Concord városában, Massachusetts államban is volt egy könyvgyűjtemény, amelyet a város birtokolt és kezelt, mert abban az évben a városi tanácsstagok azt az utasítást kapták, „hogy törődni kell a mártírok könyveivel & más könyvekkel, amelyek a Városhoz tartoznak, [...] & nem szabad egy személynek egyszerre több, mint egy hónapig kölcsönadni azokat.”²⁴ Ez az egyetlen feljegyzés, és habár ez sajnálatosan szegényes, mégis érdekes fényt vetít a könyvek városi tulajdonának egyre terjedő elképzelésére, a város jogára használatának szabályozására, és a kölcsönzési jogok kiterjedése meghatározott időszakokra.

---

²¹ Foundations of the Public Library : The Origins of the Public Library Movement in New England 1629-1855. / Jesse H. Shera. – Chicago : The University of Chicago Press, 1952. (angol nyelvű) pp.24-26.

²² Selection from the Miscellaneous Historical Papers of Fifty Years / Franklin B. Dexter. – New Haven : Tuttle, Morehouse & Taylor, 1918. 'The First Public Library in New Haven' p.223.,230-234. Dexter reprodukálja a teljes katalógust.

²³ Chronicles of New Haven Green, 1638-1862 / Henry T. Blake. – New Haven : Tuttle, Morehouse & Taylor, 1898. pp. 141-42.

²⁴ Concord in the Colonial Period / Charles H. Walcott. – Boston : Estes, 1884. p.128.

1.6. Thomas Bray tiszteletes és parókiái könyvtárai²⁵

Thomas Bray tiszteletes és Keresztény Tudást Támogató Társaságának hatékony munkája sokat tett azért, hogy a papság könyvforrásai gyarapodjanak az amerikai gyarmatokon a XVIII. század elején. Habár az orvos egyetlen hivatalos kapcsolata Amerikával egy rövid szolgálat volt az anglikán egyház meghatalmazottjaként, és az Újvilágot csak egyszer látogatta meg – egy kevesebb, mint hat hónapos tartózkodás során -, és mélységesen aggódott a gyarmati miniszterek képtelenségén arra, hogy hozzájussanak azokhoz a könyvekhez, amelyekre igen nagyon szükségük van. Fáradhatatlan erőfeszítéseinek köszönhetően parókiái könyvtárakat alapítottak az atlanti partvonal mentén Charleston-tól Newport-ig. Vélemények szerint az ő társasága volt felelős 35,000 könyv eljuttatásáért 39 általa alapított parókiái könyvtárba.²⁶ Jótékony adományainak legnagyobb része a déli gyarmatokon összpontosult, főleg Maryland-en; de úgy tűnik, még New England-ben is volt valamilyen hatása, ahol pedig az anglikán egyház hiánya akadályt jelentett az ajándékozást tekintve.

Egy Henry Crompton-nak, London érsekének címzett 1698. július 25-én kelt levélben ismeretessé vált egy ajándék könyvcsomag, amelyet III. Vilmos király küldött a Boston-i Királyi Kápolnába. A 221 kötet, Dr. Foote szerint, „a legjobb könyvek csodálatos gyűjteménye volt Anglia Egyházának tudós teológusa használatára.”²⁷ A könyveket a kápolna parókiáján helyezték el és a miniszter, Samuel Miles tiszteletes közvetlen felügyelete alá helyezték. Elterjedt feltételezés az, hogy valahogy ezek a könyvek Bray munkájának az eredményei, csak éppen az nem világos, hogy ez a feltételezés hogyan terjedt el. Steiner írt a könyvtárról a Bray-féle parókiái könyvtárakról szóló tanulmányában, de azt nem írja, hogy közvetlen kapcsolat volt a kettő között. Foote azt sugallja, hogy Dr. Bray könyvtári terveit ez a királytól származó ajándék könyvcsomag inspirálta.

Általánosan elfogadott, hogy a 23 folio alakú vastag könyv, a 12 negyedréteg alakú könyv és a 42 nyolcadréteg alakú könyv, amelyet 1700. október 19-én küldtek a Trinity Templomba Newport városába, Rhode Island államba, Thomas Bray tiszteletes ösztönzésére érkeztek.²⁸ A könyveket, amelyek mind teológiai témájúak voltak, kivéve egy földrajz könyvet, két szótárt,

---

²⁵ Foundations of the Public Library : The Origins of the Public Library Movement in New England 1629-1855. / Jesse H. Shera. – Chicago : The University of Chicago Press, 1952. (angol nyelvű) pp.26-29.

²⁶ Dr. Bray's Proposals / Lawrence C. Wroth. In: Massachusetts Historical Society, Proceedings, LXV (February, 1936.) p.521.

²⁷ Remarks on the King's Chapel Library, Boston, Mass. / Henry Foote. In: Massachusetts Historical Society, Proceedings, 1st ser., XVIII (May, 1881), pp.423-30.

²⁸ Rev. Thomas Bray and His American Libraries / Bernard C. Steiner. In: American Historical Review, II [1896], p.70.

egy görög nyelvtan könyvet és egy kertészkedésről szóló könyvet, kiegészítették „egy világi embereknek való könyvtárral”, amely 42 teológiai könyvet és 100 pásztorlevelet tartalmazott. Számos más parókiái könyvtárat alapítottak a XVIII. század elején Massachusetts-ben, Connecticut-ban, Rhode Island-ben és New Hampshire-ben, és ezek legnagyobb része közvetlenül Angliából kapott könyveket Dr. Bray Társaság az Evangélium Külföldi Terjesztéséért munkájának eredményeként, amelyet 1701-ben alapítottak. Massachusetts-ben ezek a következők voltak: Krisztus Templomának „Missziós Könyvtára” Cambridge-ben, és parókiái könyvtárak Marblehead-ben, Newburg-ban, Krisztus Temploma Bostonban (Pál Tiszteletes Régi Északi Temploma), és Quincy-ben (a Braintree parókiái könyvtár).

Könnyű túlhangsúlyozni egy feltételezett kapcsolatot a Bray-féle könyvtárak és a public library mozgalom eredete között. Különösen igaz ez New England-ben, ahol ezek a parókiái gyűjtemények nem voltak igazán hatalmasak. Nem volt igazi folyamatosság ezen könyvtárak és a későbbi évek public library fejlődése között. Ehhez a kijelentéshez azonban egy elég fontos kivételre rá kell mutatnunk akkor is, ha az nem New England-ben fordult elő. Steiner kimutatja, hogy egy Dél-Karolinának adományozott Bray-féle gyűjtemény vezetett ahhoz, amely valójában az első gyarmati könyvtári törvény volt. Ez a törvény, amelyet 1700-ban fogadtak el, biztosította, hogy a könyveket a Charleston-i miniszter (a könyvtáros) közvetlen gondjaira kell bízni, akinek az volt a kötelessége, hogy figyelje, hogy a könyveket a nagyközönség helyesen kezelje. De a könyvtár ügyeit 9 bizottsági tag intézte (a könyvtári bizottság). A könyvtár használata korlátlan volt, és a kölcsönzés időtartama egy és négy hónap között változott a könyv nagyságától függően. Egyéb intézkedések egy katalógus elkészítésére, a bizottsági tagok éves ellenőrzésére és a késedelmeket, illetve a helytelen használatot büntető rendszerre vonatkoztak. A párhuzam a modern könyvtári rendszerrel itt meglepően közeli.²⁹

Elmondható, hogy a könyvtárak inkább jellegzetesek voltak, mint befolyásolók. Azonfelül, politikai egységen alapuló könyvtári szolgáltatási típust biztosítottak. Mivel a Bray-féle könyvtárak alapítása Anglia Egyházának mozgalma volt New England-ban, ahol kevés anglikán templom volt, ezen könyvtárak hozzájárulása az intellektuális áramlathoz csekély

---

²⁹ Rev. Thomas Bray and His American Libraries / Bernard C. Steiner. In: American Historical Review, II [1896], p.70-72.

volt, de örvényként jelentkeztek New England kultúrájának fő folyamatában, és ekként érdemelnek némi figyelmet.³⁰

1.7 Más korai városi könyvgyűjtemények³¹

Három másik városi könyvgyűjteményt hoztak létre New England-ben, mielőtt a könyvtártörténet új szakaszba lépett. 1719-ben Oxford városa Massachusetts államban kapott könyveket Paul Dudley bírótól és másoktól. A gyűjteményt, amely talán soha nem számlált többet néhány kötetnél, elsősorban a miniszterek használták.³²

1731-ben Lancaster város lakói Massachusetts államban az egybegyűlt városgyűlésen megszavazták, hogy a város engedélyezi Samuel Willard tiszteletes *Complete Body of Divinity* című könyvének megvásárlását, amely egy majdnem 1000 oldalból álló folio volt és amelyről úgy hiszik, hogy ez volt a legnagyobb könyv ebben az időben az amerikai gyarmatokon.³³

2. fejezet

Az amerikai public library előzményei a XVIII. században

2.1. A Social Library (a társasági könyvtár) kezdetei³⁴

A XVIII. század negyedik évtizedének elejére a public library mozgalom New England-ben, ha egyáltalán valóban annak lehetett nevezni, első szakaszának végére ért. Beteljesedésében nyilvánvalóan nem volt sikeres. A városi könyvgyűjtemények alapítására tett elszórt kísérletek nem szervezett városi erőfeszítések eredményei voltak. Magánszemélyek ajándékai voltak szinte a támogatás egyetlen forrásai, és nem volt ellátás a jövőbeli gyarapodáshoz. A nem megfelelő felügyelet veszteséget, lopást és rongálást eredményezett a gondatlan kezelés miatt. Könyvgyűjteményeik megjelenése talán nem volt elég nagyszerű ahhoz, hogy széleskörű köztámogatást vonzzanak magukhoz.

---

³⁰ Dr. Bray's Proposals / Lawrence C. Wroth. In: Massachusetts Historical Society, Proceedings, LXV (February, 1936.) p.522.

³¹ Foundations of the Public Library : The Origins of the Public Library Movement in New England 1629-1855. / Jesse H. Shera. – Chicago : The University of Chicago Press, 1952. (angol nyelvű) pp.29-30.

³² History of the Town of Oxford / George F. Daniels. – Oxford : A szerző, 1892. p.104.

³³ Printing in the Americas / John Clyde Oswald. - [New York : Gregg, 1937], pp.78-79.

³⁴ Foundations of the Public Library : The Origins of the Public Library Movement in New England 1629-1855. / Jesse H. Shera. – Chicago : The University of Chicago Press, 1952. (angol nyelvű) pp.30-34.

Habár szervesen nem kötődik a jelenlegi public library-hez, a városi gyűjtemények jelentősek voltak annak előrevetítésében, hogy mi fog következni. Szerény módon valamilyen termékenységet adtak annak a talajnak, amelyben a későbbi public library mélyen megvetette a gyökereit. A korai városi könyvtárak között a Boston Town House a legjelentősebb a történészek számára. Nemcsak azért, mert ez volt az első a maga nemében, de eléggé fontos volt a közösség életében, hogy kieszközöljön legalább egy minimális támogatást majdnem egy évszázadon keresztül.

1723-ban, 17 éves korában, egy korai nyomdász inasa, aki összeveszett bátyjával, fittyet hányt a helyi hatóságra és titokban elhagyta Boston-t. Nyomdászsegédként először Philadelphiában, később Londonban, Benjamin Franklin a társadalmi klub alapelveivel vált közismertté. Tudta, hogy egy ország intellektuális életét – politikáját, irodalmát, folyóiratait, tudományos társaságait – a kávéház és a kisvendéglő kellemes, sőt kedélyes légköre táplálni tudná. Visszatérve Philadelphiába Franklin, időt nem vesztegetve, 1727 őszén összehozta közvetlen barátainak körét, hogy megalakítsák a Junto nevű csoportot. Ez a szerveződés egy vitakör volt, amely irodalmi és tudományos témákkal egyaránt foglalkozott. Két célt szolgált: intellektuális művelődést és társadalmi kedvtelést. A vitának mindig tíz jelentős kérdés adott keretet, amelyet felolvastak az egyes gyűléseken. Ezt a heti szertartást kiegészítették viták, általános megbeszélések és a tagok által készített esszék felolvasásai. Ezek a tevékenységek hamarosan szükségessé tették egy könyvtár összegyűjtését, hogy támogassa ezt a munkát, és 1730-ban Franklin eltervezte, hogy összegyűjtik a tagok magánkönyvtárait egy állandó gyűjteménnyé közös használatra.³⁵

1731-ben alapították a Library Company of Philadelphia-t, amely Franklin szerint „az összes, ma már számos, Észak-amerikai kölcsönkönyvtár (subscription library) anyja volt”.³⁶

Nem ez volt az egyetlen social library tevékenység a gyarmatokon. A Connecticut-völgy hegyei között Connecticut államban Durham város 8 polgára 1733-ban összefogott, hogy megalapítsák a Book-Company of Durham-et (Durham Könyvtársaságát). Kifejezve a vágyat arra, hogy gazdagítsák „tudatukat hasznos és előnyös tudással olvasás által”, de „képtelenek erre a megfelelő és jó könyvekre való igény miatt”, ezek a férfiak egyenként 20 shillinggel járultak hozzá egy közös alapítványhoz, hogy könyveket vásároljanak és részletes szabályokat

---

³⁵ Autobiography / Benjamin Franklin. – New York : Random House, 1932. pp. 64-66, 75-76, 83-85.

³⁶ U.o. pp.75-76.

fogalmazták meg a társaság irányítására. A megállapodás értelmében egy könyvtárost neveztek ki az összegyűlt anyag kezelésére és használatának szabályozására.³⁷

Feltehetően Durham sikere elterjedt Guilford, Saybrook, Killingworth and Lyme szomszédos városaiba, mivel 1737-ben ez a négy település megalapított egy közös könyvtárat, amely később Isaac Watts-tól is kapott ajándék könyveket.³⁸

A Guilford-i gyűjtemény megalapítása után alig két évvel Lebanon város 12 polgára Connecticut államban aláírták ünnepélyes szerződésüket Solomon Williams tiszteletessel, miszerint egyenként ötven fontnyi összeget fizetnek be egy közös kincstárba, hogy könyveket vásároljanak és megalapítsák a Philogrammatican Library Company-t.³⁹

1739 szeptemberében 34 személy Pomfret-ből és szomszédos városaiból Connecticut államban megalapították a United English Library-t a keresztény és hasznos tudás terjesztésére és 480 fontot használtak fel az első könyvek vásárlásakor. (A Public Library of Pomfret, Conn. társaságának korai feljegyzései alapján.)

A social library alapításának ezen új mozgalma elterjedt Rhode Island-ben is.

2.2. The Redwood Library of Newport⁴⁰

A Narragansett-öbölbe érkezett meg véletlenül 1729. január 23-án a kiváló ír filozófus, George Berkeley, Derry dékánja és később Cloyne érseke. Newport-i tartózkodása meggyőzte őt arról, hogy az ideális hely lenne egyeteme számára. Rhode Island-ben ekkor ez volt a legnagyobb város, és olyan kulturális fejlődésről és gazdasági jólétről tanúskodott, amely miatt az egyik legérdekesebb gyarmati központtá vált. Nemcsak a XVIII. század elején gyorsan felhalmozott vagyon teremtette meg a kulturális ébredés gazdasági alapját, hanem a kereskedelem tényleges léte ápolta a Nagy-Britanniai kapcsolatokat, amelyeken keresztül a szellemi fejlődés azonnal közvetítődött. A gazdagok magánkönyvtáraiban szép számmal voltak angol klasszikusok. Az Angliából hozott tanárok az arisztokrácia gyermekeit tanították. A földbirtokos nemesség rabszolgákat birtokolt és vadászkutyákat üldözött a vadászat során, ahogy az angol úriemberek. Miközben Boston homályos teológiai dogmával birkózott, Newport éppen egy valódi szellemi ébredést élt át. New England-ben a negyedik városként, a

---

³⁷ History of Durham, Conn. / William Fowler. – Hartford : Wiley, Waterman & Eaton, 1866. pp. 103-6.

³⁸ Isaac Watts and His Gift of Books to Yale College / Anne S. Pratt. – New Haven : Yale University Library, 1938. p.3.

³⁹ Booklovers of 1738 / Mrs. Martha Williams Hooker. In: Connecticut Magazine, X (1906), pp.715-23.

⁴⁰ Foundations of the Public Library : The Origins of the Public Library Movement in New England 1629-1855. / Jesse H. Shera. – Chicago : The University of Chicago Press, 1952. (angol nyelvű) pp.34-40.

gyarmati Amerika területén a hetedik városként rendelkezett nyomdagéppel, növekvő módon tudatában volt annak, hogy mi történik a tudomány, a műveltség és a művészetek világában.

1730-ban Newport-ban megalapították az Irodalmi és Filozófiai Társaságot, és habár nem bizonyított, hogy Berkeley volt a tényleges alapító, a tevékenységeiben való aktív részvétellel bizonyára hozzájárult a társaság sikeréhez. Mivel Berkeley elsődleges célja aztán megghiúsult, 1731 őszén visszatért Angliába.

Részletes adatok hiányoznak arról az 1747-es határozatról, amely szerint Abraham Redwood „nagylelkűen vállalta, hogy 500 font sterlinget adományoz arra, hogy egy olyan hasznos könyvgyűjteményre költsék, amely megfelelő egy public library számára, amelyet Newport-ban terveznek felépíteni.”⁴¹ Biztosnak tűnik, hogy ez a Filozófiai Társaság munkájának eredménye és Berkeley érsek hatása volt, és Redwood érzekelte - jobban, mint Franklin - egy olyan csoport szükségességét, amely azonnal elérhető könyvek megfelelő készletét támogatja.⁴²

Abraham Redwood-ot, apja kiterjedt cukornád ültetvényeinek örököseként Antigua-ban, magántanárok oktatták Philadelphiában. Visszatért Newport-ba, ahol vidéki és városi házaiban felváltva töltötte idejét, irányította terjeszkedő üzleti vállalkozásait, és a közösség irodalmi tevékenységébe is bekapcsolódott. Ez a könyvtári jótékony adomány nem az egyetlen volt ennek a fiatal filantrópnak az érdemei közül, de nagylelkűen hozzájárult a közélet fejlődését szolgáló más beruházásokhoz is.

A társaság, amelyet a Redwood adomány megfelelő kezelésére jegyeztek be, a rendelkezésre álló összegért Londonból vásárolt könyveket John Thomlinson-on keresztül, és a könyvtár valósággá vált.⁴³ A vállalkozás sikerét nagyban biztosította a Henry Collins-tól származó földterület elismervénye, így a terveket azonnal támogatták egy könyvtári épület megépítésére. Collins, habár nem volt olyan gazdag, mint Redwood, Newport növekvő jólétének terméke volt. Angliában üzleti karrierre képezte magát. Visszatért Newport-ba, tekintélyes vagyona tett szert, és ezek után aktívan részt vett a jótékonyági vállalkozásokban.⁴⁴ A földterület ajándékozásával elindította egy megfelelő épület létrehozásához az alapítványi kérelmezések sorát, és 1750-ben az épület felépült. A Peter

---

⁴¹ Redwood Library, The Company of the Redwood Library and Athenaeum; Charter and Amendments, By-laws. – Newport : Franklin Printing House, 1937. p.3.

⁴² Redwood Library and Athenaeum, Addresses Commemorating Its 200th Anniversary, 1747-1947. – Newport : Redwood Library, 1947. p.31.

⁴³ U.o. pp.494-517.

⁴⁴ U.o. pp.26-27.

Harrison, a gyarmatok két képzett építészének egyike és, a hagyományoknak megfelelően tanítványa, Sir John Vanburgh által tervezett épület a görög stílus kiváló példája. Habár fából építették, az épület, amelyet bővítettek időnként, még mindig áll – a legrégebbi könyvtári épület az Egyesült Államokban, amelyet folyamatosan használnak felépítése óta.

THE REDWOOD LIBRARY, NEWPORT, RHODE ISLAND, ERECTED 1750. "THE SUBTLE INFLUENCE OF USE AND RESPECT FOR GENERAL INTERESTS WORKED VIGOROUSLY IN THE MIND OF THE DESIGNER-CARPENTER-BUILDER; THERE WAS A SENSE OF FITNESS, A GRAVE POWER, AND AN ENGAGING SERENITY IN THE STRUCTURES ERECTED BY THEIR HANDS" (CHARLES A. BEARD) (PHOTOGRAPHED BY THE AUTHOR)

2. ábra: A Redwood Library, Newport, Rhode Island, 1750-ben építették.⁴⁵

Talán egy könyvtár sem volt annyira a társadalmi környezet terméke, mint az Abraham Redwood által alapított könyvtár. Annak a kulturális forrongásnak a terméke, amely végigsöpört Newport-ban a XVIII. században, a város kereskedelmi fellendüléséből épült. A könyvtár vagyona az őt támogató közösség vagyonának megfelelően csökkent vagy nőtt. Túlélve a brit megszállást, a tartós elhanyagoltságot, a könyvtár még mindig Newport kultúrájának élénk ereje – jelentős mind gyűjteményének bibliográfiai értéke, mind felmutatott történelmi fejlődése.

A 100 év alatt, amely elválasztja Robert Keayne kapitány és Abraham Redwood jótékony adományait, az amerikai könyvtárosság jelentős előrehaladást tett. A korai városi gyűjtemények bizonytalanok voltak alapítóik céljai tekintetében és nagyrészt elégtelenek megvalósításukban. Általában elszigetelt személyek elszórt ajándékai voltak. A

⁴⁵ Foundations of the Public Library : The Origins of the Public Library Movement in New England 1629-1855. / Jesse H. Shera. – Chicago : The University of Chicago Press, 1952. (angol nyelvű) Plate III.

részvénytársasági elv könyvtárakra történő alkalmazásával, elérkezett egy új és életerős szellemiség, az egyének csoportjai részéről a könyvek kollektív szükségességének nyílt kifejeződése. Habár a polcok még mindig a sok teológiai tanulmány alatt roskadoztak, még ezekben a korai társadalmi könyvtárakban is jelentős arányban voltak világi írások is. Ezekre bizonyára valódi igény volt. Annak mértéke, hogy a Redwood Library, még e korai dátum idején is, a tudós úriemberek és a közügyekkel foglalkozó városi emberek gyűjteménye volt, nyilvánvaló a címek elemzéséből, amelyeket a könyvtár első katalógusában nyomtattak ki 1764-ben. Abban az időben, amikor ezt a katalógust közreadták, a gyűjtemény közel 700 címet tartalmazott, amelyeket számos tárgykörbe soroltak be, amint azt a következő táblázatba foglalás mutatja:⁴⁶

	PER CENT
Belles-lettres and the arts	33
Science	19
History (ancient and modern)	16
Theology (including philosophy)	13
Law	08
Biography	04
Travel	03
Agriculture	02
Military science	01
Miscellaneous	01
Total	100

3. ábra: A Redwood Library könyveinek téma szerinti megoszlása⁴⁷

Ezek az első társadalmi könyvtárak egyének társalgásra és egymás kölcsönös felvilágosítására létrehozott önkéntes szövetségei voltak, kettős cél kielégítésére törekedtek. Elsősorban, kísérletként szolgáltak arra, hogy a telepések csoportos tevékenységének igényét kielégítsék. Az első telepes templom szolgálta ezt a funkciót és valóban még mindig sokat nyújtott a közösségi erőfeszítés kifejezésének eszközeként. De az irodalmi kör és annak könyvtára több mozgásteret és nagyobb variációs lehetőséget ígért, és a tagokat talán éppen annyira érdekelte a jó hangulat, mint a tudás, amelyet a beszélgetésekből szerzett. A másik cél az volt, hogy kielégítse a könyvek iránti igényt, amely legjobb esetben sem volt túl bőséges.

De a társadalmi könyvtár megjelenése a XVIII. század közepén a gyarmati New England-ben többnek tudható be, mint a mások társaságának pszichológiai szükséglete és egy jó könyv

⁴⁶ Redwood Library and Athenaeum, Addresses Commemorating Its 200th Anniversary, 1747-1947. – Newport : Redwood Library, 1947. pp.492-514.

⁴⁷ Foundations of the Public Library : The Origins of the Public Library Movement in New England 1629-1855. / Jesse H. Shera. – Chicago : The University of Chicago Press, 1952. (angol nyelvű) p.39.

olvasásának vágya. Egy támogató gazdaság és a városi fejlődés kezdetei, ezen társadalmi erőkkkel együtt, a könyvtár alakulásának előfeltételei voltak.

2.3. A feltörekvő nemzeti kultúra gazdasági alapjai⁴⁸

Az 1713-as utrechti egyezmény aláírása (amely szerint a spanyol V. Fülöpnek királyként való elismeréséért az angolok megkapják Gibraltár várost, erődítményeit és kikötőjét) a küzdelem igen hosszú időszakát hozta el, amely sokba is került és eredménytelen is volt. New England aztán a béke harminc éves időszakába lépett, amelyet nagy kereskedelmi terjeszkedés, a gondolkodás világiassá válása és növekvő politikai tudatosság jellemezett. Mint Newport esetében a kereskedelmi gazdaság fejlődése a part mentén lévő régebbi településeken példátlan jólétet és a vagyon felhalmozódását hozta el. Ezen gazdasági fellendülés két aspektusa járt közvetlen kulturális hatással: a pénzgazdaság fejlődése a külföldi kereskedelem fejlődésével és a gyarmatok közötti kommunikáció fejlődése a tengerparti hajózás növekedésével.

Ezen új gazdasági tevékenység életbe lépésével elkezdődött a modern részvénytársaságok megjelenése. Az emberek hamarosan rájöttek, hogy a hajózás kockázatát észrevehetően csökkenteni lehetett, ha az egyének csoportjai részvényeket vásároltak a vállalkozásokban ahelyett, hogy mindenüket kockára tegyék egyetlen vállalkozásban.

Ugyanezen időszakban kezdett a gyári termelés megjelenni az otthoni kisiparral szemben. A korai New-England-i ipar fő terméke a rum volt, de a vasgyártás is fontos volt. A tőke, amely a kereskedelmi hasznokból halmozódott fel, újra befektetésre került ebben a fejlődő iparosításban és további hasznot termelt. Nyilvánvalóan ez az újfajta jólét fontos és nagy horderejű társadalmi változást eredményezett.

2.4. A társadalmi szerkezet változása⁴⁹

A gazdasági növekedés hatására a gyarmatok élete elkezdett közelíteni a kulturális érettség felé. A telepek korai kultúrája teljes mértékben átültetett fejlemény volt, amelyet a vadon hatásai módosítottak valamelyest. A határ menti hadviselés időszaka gyengítette ezt az áttelepített kultúrát, rendkívüli visszaesés és határozatlanság rövid időszaka következett. De a béke visszatérte és a gazdasági rendszer terjedése újra egy olyan kulturális fejlődést

---

⁴⁸ Foundations of the Public Library : The Origins of the Public Library Movement in New England 1629-1855. / Jesse H. Shera. – Chicago : The University of Chicago Press, 1952. (angol nyelvű) pp.40-41.

⁴⁹ U.o. pp.41-51.

eredményezett, amely, habár még mindig erősen támaszkodott a tengerentúli hatásokra, mégis félreérthetetlenül elkezdett hazai jellegzetességeket is felmutatni.

Az új kulturális fejlődés a gazdag osztályok emelkedő életszínvonalában is tükröződött. A városi élet terjedésével az oktatás is fejlődött, a városok mindinkább az adott terület oktatási központjaivá váltak. A kereskedelmi érettség az oktatásra való igény növekvő tudatosságát hozta el, és a tanulás többé nemcsak az arisztokrácia monopóliuma volt. Boston és Newport voltak a legelső városok, amelyek minden társadalmi réteg számára biztosították az oktatást. A felsőoktatás is virágzott. Az amerikai gyarmatokon a Harvard több, mint egy évszázados történelme kiváló oktatási teljesítményt jelképez. Ebben a száz évben a Harvard-ra, a teokrácia ősi erődjére, mély benyomást tett a liberalizmus és a változás új szellemisége.

Ezen időszak alatt az egyházi taglétszám nem tartott lépést a népesség növekedésével. A lelkesítő hivatás, amely már nem az egyetlen útja volt a társadalmi és politikai befolyásnak, karrierként tért vesztett. Bizonyított üzleti képességekkel és észrevehető kereskedelmi sikerekkel rendelkező férfiak vették át hittudósok helyét a közügyekben. A kálvinizmus elfogadott doktrínája szemben találta magát a deizmus újfajta „eretnekségeivel”. Mindenhol észrevehető volt az érdeklődés világiassága és a vallási formalizmus elleni növekvő ellenállás, amely a „Nagy Ébredés” hirtelen kirobbanásában érte el csúcspontját. Az oktatási, társadalmi és politikai következmények még fontosabbak voltak, mint a vallásiak. Általános kihívással találta magát szemben a régi rend és egy új szellemiség, amely lényegében humanitárius és demokratikus volt; a gyarmati társadalomban ezen két tendenciának a terjedése közvetlen összefüggésben állt a korabeli vallási mozgalmakkal.

A tudományok iránt komoly érdeklődés kezdett megjelenni. Példaként említem Isaac Greenwood-ot, akit első megbízottként neveztek ki a Harvard új matematika és természettudományi tanszékének élére, 1734-ben nyilvános előadásokat tartott a csillagászatról, amelyeket Boston polgárai buzgón látogattak.

A világi műveltség a történetírás iránt is elkezdett érdeklődni. A XVIII. századdal az amerikai történetírásban a világi megközelítés néhány bizonyítéka jelent meg, amely a hittudósokkal való határozott szakítást mutatott, és orvosok, ügyvédek, kereskedők és ültetvényesek kezdtek foglalkozni a történetírással azzal az eredménnyel, hogy egy kritikusabb beállítottság és tágabb érdeklődés tükröződött műveikben.

A gyarmati könyvkereskedelem központja Boston volt, és még Angliában is valóban csak London tett túl rajta. Worthington C. Ford vizsgálata a XVII. század utolsó negyedének korai

Boston-i könyvkereskedőiről szóló megmaradt feljegyzésekről elegendő bizonyítéka a Massachusetts-i főváros korai kiemelkedésének a gyarmati könyvkereskedelemben.⁵⁰ Az 1711-es tűzvész, amely elpusztította Keayne kapitány Városházát, egy kivételével Boston összes könyvesboltját halomba döntötte.⁵¹ De a könyvkereskedelem túlélte a tűzvészt és újult erővel bukkant fel. A könyvállományok nem főleg kalendáriumokból és vallási értekezésekből álltak. A könyvkereskedők egyetlen célja a pénzszerzés volt. Kevésbé lelkesítette őket a társadalom intellektuális és szellemi fejlődése, de azt nyújtották a nagyközönségnek, amit az igényelt. Az aktuális irodalom Angliából és Európából folyamatosan és bőségesen érkezett az amerikai partokra; a gazdagok magánkönyvtárakat hoztak létre, amelyek gazdagok voltak a klasszikus és a kortárs angol írásokban.⁵²

A francia filozófusok, Montesquieu, Voltaire, Rousseau és az enciklopédisták munkáit, illetve a Nagy-Britanniában megjelent legújabb tudományos és történelmi értekezéseket vásárolták a telepések olyan árakon, amelyek általában elfogadhatóak voltak. A korai nyomdászok erősen alátámasztották saját publikációikat az importból származó állományokkal.

Massachusetts kiadói és könyvkereskedelmi központtá vált. Samuel Green és leszármazottai a nyomdászatot családi iparrá tették és nyomdákat nyitottak Massachusetts-ben, Connecticutban, illetve délen Maryland-ben és Virginia-ban. 1704-ben jelent meg a Boston-i *News-letter* első száma, amely egy négy oldalas, két oszlopban közzétett lap volt, az első hosszú élettartalmú újság, amelyet a gyarmatokon adtak ki. Habár az újságírás mai értelmében még ekkor gyerekcipőben járt, kulturális jelentőségét a gyarmati Amerika számára nem lehet figyelmen kívül hagyni. Ha választéka szűk is volt, mindenesetre szélesebb körben és szabadabban terjedt, mint a szószéken vagy az osztályteremben elhangzott tudnivaló.

Egy érdekes, de kevésbé vizsgált fejlődés az új kultúrában a kisvendéglő megjelenése, mint a közös megbeszélésekre szolgáló találkozóhely és a társadalmi klub intellektuális jelentőségének érvényesülése, amelyeket közvetlenül Angliából importáltak, ahol még nagyobb kiválóságot értek el. A városi központokban a férfiak mindenféle célból létrehozott önkéntes társaságokban egyesültek: hogy megbeszéljék a tudomány fejlődését, hogy teológiáról és politikáról vitázzanak, hogy esszéket írjanak, hogy pamfleteket vagy folyóiratokat publikáljanak. A klub, mint a férfiúi társas ösztön kézzelfogható megnyilvánulása, nagyban hozzájárult a korai Amerika kulturális fejlődéséhez, és nem kevés

---

⁵⁰ The Boston Book Market 1679-1700 / Worthington C. Ford. – Boston : Club of Odd Volumes, 1917. p.197.

⁵¹ Early Boston Booksellers, 1642-1711 / George E. Littlefield. – Boston : Club of Odd Volumes, 1900. p.256.

⁵² Literary Culture in Early New England / T. G. Wright. – New Haven : Yale University Press, 1920. p.322.

könyvtári gyűjteményt éppen ilyen önkéntes társaság hozott létre. A Newport-i Redwood Library ugyanezen város Filozófiai Társaságával állt közvetlen összefüggésben. A Philadelphia Library Company kiemelkedése Franklin Junto nevű társaságából ismert történelmi tény. Salem-ben, Massachusetts államban az 1760-ban alapított Social Library közvetlenül a Social Evening Club-ból (Társasági Esti Klub) fejlődött ki, amelyet tíz évvel azelőtt alapítottak és Mrs. Pratt „Ship Tavern”-jében találkozott.⁵³

Habár a social library-k egyre inkább kiemelkedőek voltak, jelenlétük nem jelenti azt, hogy a könyvek iránti igényét az emberek tömegei érezték. Annak ellenére, hogy az írástudatlanság elképesztően alacsony volt, a könyvolvasás mégis szokatlanul magas számban jelentkezett.

De lassan és határozottan New England megteremtette az alapjait egy későbbi kulturális fejlődésnek, amely új gazdaságot és mélységet adott Amerikának.

2.5. A social library első fél évszázada 1733-1790.⁵⁴

Az egyre összetettebb kulturális mintában a quasi-public social library-k (majdnem nyilvános társasági könyvtárak) létrejötte megkülönböztető és fontos elem volt. A könyvtár függött az uralkodó gazdasági rendszer jólététől, az eszközöktől, amelyekkel a megélhetést biztosították, a pártfogás fejlődéstől, a szabad idő mennyiségétől, és a népesség sűrűségétől. De az uralkodó kultúra és a könyvtár terjedése közötti kapcsolat ellentétes volt. Ha a könyvtárak a kulturális környezetből nyerték a létfenntartás eszközeit, így hozzá is járultak az életmódban jelentkező azon irányzatok szélesítéséhez és elmélyítéséhez, amelyekből ők is létrejöttek.

A Durham-i Book-Company (Könyves Társaság) 1733-as és a Redwood Library 1747-es alapítása között nem kevesebb, mint hét ilyen intézmény jött létre, és hasonló számban jelentek meg az 1750-es évek évtizedében. A hét intézmény a következő volt: 1737-ben a Library of Guilford, Saybrook, Killingly and Lyme, 1739-ben a Philogrammatican Library Company of Lebanon és a United English Library of Pomfret Connecticut államban, 1743-ban az Ecclesiastical Library of Newport Rhode Island államban, 1745-ben United English Library of Woodstock and Killingly és 1745-ben a First Society Library of Milford Connecticut államban, 1747-ben Church Library of Yarmouth Maine államban. A 1760-as évek még termékenyebbek voltak; 11 ilyen intézmény jött létre ezen tízéves időszak alatt.

---

⁵³ Salem Imprints, 1768-1825 : A History of the First Fifty Years of Printing in Salem, Massachusetts... - Salem : Essex Institute, 1927. p.220.

⁵⁴ Foundations of the Public Library : The Origins of the Public Library Movement in New England 1629-1855. / Jesse H. Shera. – Chicago : The University of Chicago Press, 1952. (angol nyelvű) pp.51-68.

A social library fontos volt az amerikai public library történetében, ezért keletkezése, mint szervezeti forma, fejlődése az elkövetkező században, az érdeklődési körök természete, amely támogatta növekedését, általános sikerének okai, könyvgyűjteményeinek jellegzetessége, és kapcsolata egy igazi public library mozgalommal, mind részletes figyelmet érdemelnek.

A social library-k kialakulásának mozgalma, amely a XVIII. század negyedik évtizedében kezdődött, a Függetlenségi Háború előestéjéig fokozatosan erősödött. 1775-re a New England-i államok mindegyikében volt legalább egy ilyen intézmény.

	1731-40	1741-50	1751-60	1761-70	1771-80	Total
Conn.....	4	2	3	8	9	26
Mass.....			1	4	11	16
R.I.....		2	1		1	4
Me.....		1	1	1		3
N.H.....		1				1
Vt.....					1	1
Total.....	4	6	6	13	22	51

5. ábra: Social library-k New England-ben alapításuk dátuma szerint, 1731-80.⁵⁵

A gyarmati időszak végére a social library olyan életerőről tett tanúbizonyságot, amely túlélést biztosított ott, ahol korábbi „public” library formák kudarcot vallottak. A social library gondolata valószínűleg számos különböző forrásból származik, és ezek között Anglia hatása kétségtelenül erős volt. Anglia ismerte a social library-t még mielőtt a gyarmati Amerikában egy is létrejött volna, mivel könyvklubok Angliában a XVIII. század harmadik évtizedében is voltak már. Ekkor történt az, hogy Benjamin Franklin Londonban járt, ahol valószínűleg megismerte a társasági klubot, mint a könyvgyűjtés eszközét. De Franklin soha nem állította, hogy feltalálta a social library formát; csak büszkélkedett azzal, hogy a Junto könyvtára „az összes észak-amerikai subscription library (kölcsonkönyvtár) anyja volt”. Azt bizonyított történelmi tényként elfogadhatjuk, hogy a Philadelphia Library Company megelőzte az összes többi ilyen intézményt a mai Egyesült Államok területén, de azt mondani, hogy bárhogyan is felelős volt azokért a Connecticut-i társaságokért, amelyek szorosan követték, átlépné a hitelesség határait.

Általánosan és legegyszerűbb alkotóelemeire bontva, a social library nem volt más, mint olyan egyének önkéntes társasága, akik pénzükkkel egy közös alapítványhoz járultak hozzá,

⁵⁵ Foundations of the Public Library : The Origins of the Public Library Movement in New England 1629-1855. / Jesse H. Shera. – Chicago : The University of Chicago Press, 1952. (angol nyelvű) p.55.

hogy könyvek vásárlására használják fel azt. Habár minden tagnak megvolt a joga, hogy a társaság könyveit használja, az összeshez való jogot a csoport megtartotta.

A social library-k lehettek nem hivatalosak és törvényesek. A törvényességet általában egy beiktatási határozattal érték el. Két fő csoportjukat különböztették meg:

- a) Proprietary library (tulajdonosi könyvtárak) és a
- b) Subscription library (tagsági díjas könyvtár) vagy association library (társasági könyvtár).

A terminológiát soha nem standardizálták. Kezdetben ezeket a kifejezéseket kis különbséggel használták, és Carleton B. Joeckel volt az egyetlen, aki nyomtatásban komolyan foglalkozott ezzel.⁵⁶ Érdekes megjegyezni, hogy az *Oxford English Dictionary* sem tartalmazza a „social library” kifejezést, habár más összetett kifejezések a „social” jelzővel felsorolásra kerültek.

A tulajdonosi könyvtárak magánjogi társulások voltak, amelyek részvénytársasági elven alapultak, részvényi tulajdont vontak be a csoport vagyonába.

A tagsági díjas könyvtárak ezzel szemben kezdetől fogva polgárjogi társaságok voltak. Éves tagdíjaik tették lehetővé a szolgáltatások elérését, nem a tulajdonhoz való jog. A tagsági díjas könyvtárak felépítésük és tagságuk általános fiatalkora alapján tudatosan demokratikusak voltak.

Ha ezen social library-k tagjai a legteljesebb mértékben együtt kívántak működni, szükségessé vált egy társasági határozat biztosítása. Ezen okirat értelmében az egyének közös vállalkozása már nem személyi társulás volt és maga is egy látszólagos jogi személlyé vált, „amely perelhet és őt is perelhetik”. A gyarmati, később az állami kormányzatok készek voltak elismerni a social library-eket, és hatalmat is adtak nekik, hogy irányítsák és szabályozzák ügyeiket. A Newport-i Redwood Library Company volt az első New England-i társulás, amely ilyen jogokat kapott egy gyarmati kormányzati testülettől. 1747. augusztus 24-én Rhode Island angol gyarmat kormányzója aláírással látta el azt a törvényt, amely a Redwood Library Company-t „egy olyan közösséggé nyilvánította, amely a valóságban és névlegesen képes fenntartani magát minden körülmények között mostantól fogva örökké”.⁵⁷

A társulások polgárjogi elképzelése miatt a Redwood-i törvény rendelkezései az ezt követő száz másik ilyen rendelkezés tipikus formája volt. Amikor a social library-k száma egyre növekedett, ezen sajátos intézmények beiktatásának egyéni törvényeit kiegészítették általános

---

⁵⁶ Government of the American Public Library / Carleton B. Joeckel. – Chicago : University of Chicago Press, 1935. pp.2-8.

⁵⁷ Rhode Island Colony records, 1746.1757. – Providence : A. C. Green, 1856-65. p.79.

fakultatív jogszabályok, amelyek feljogosították az ilyen könyvtárak hivatalnokait, hogy megalkossák és alkalmazzák a megfelelő rendszabályokat gyűjteményük kezelésére. Az első ilyen jogszabályt New York állam törvényhozó testülete fogadta el 1796. április 1-én, de alig két évvel később 1798. március 3-án Massachusetts Közbírósa is életbe léptette törvényét. Hasonló jogszabályt fogadott el Vermont 1800-ban, Connecticut 1818-ban, Maine 1821-ben, New Hampshire 1831-ben és Rhode Island 1839-ben. Időrendben megvizsgálva, ez a hét törvény határozott irányt mutat a specifikustól az általános felé. A New York-i törvény hosszú, alapos és igényes a követelmények tekintetében. Ennek értelmében egy bejegyzett social library-t nem kevesebb, mint húsz ember alkothat, akik legalább negyven fontot jegyeztek. A gyűlések ideje, az igazgatósági tagok száma és a választások módja pontosan meghatározott volt. A törvény részletesen összefoglalta a társasági státusz jogait és kiváltságait. A Massachusetts-i törvény hasonló mintát követett, bár sokkal elnézőbb volt az egyéni szerveződésekénél saját irányítási terveik engedélyezésében. A Vermont-i törvény élesen eltért az előzménytől, viszonylag rövid, részletektől mentes volt és általánosan fogalmazta meg a követelményeket. A Connecticut-i törvény még általánosabb volt, csak azt írta elő, hogy minden egyes social library társasági szabályzatának egy példányát le kell adni a miniszternek. New Hampshire esetében az általános felé mutató irány folytatódott, és Rhode Island törvényeiben a social library csak rövid tárgyalást kapott egy nagyobb törvény részeként, amely törvénybe iktatta a köziskoláztatási rendszer általános jogszabályait. A hét rendelet törvényerőre emelkedése majdnem egy fél évszázadnyi időt ölel át – ötven évet, amelyben az egyesületi forma, mint a vállalkozás eszköze és a social library, mint a nagyobb egyesületi minta egy szegmense egyre elterjedtebbé vált az amerikai társadalomban. Habár a részvénytársaság, mint intézményes forma a gyarmati vállalkozás igényeihez való alkalmazkodásról tett tanúbizonyoságot, semmi esetre sem amerikai találmány volt. Az Európa és az Újvilág közötti kapcsolat első százada a részvénytársasági forma növekvő használatának időszaka volt. Nemcsak a könyvtárat, hanem sok más korai magántársulást azért hoztak létre, hogy közfeladatokat lássanak el, hogy később a kormányzati intézmények megfelelő területeivé váljanak. A social library részvénytársaság volt, nemcsak a részvénytársasági formában történő könyvelosztás erénye miatt, hanem mert a social library-vel egyidejűleg létező társadalmi intézmények hasonló módon szerveződtek. A social library tehát semmilyen törvényi újítást nem foglalt magába; mind a társaságot, mind az azt létrehozó szerződést már hosszú ideje használták számos különböző célra.

2.6. A social library második fél évszázada 1790-1840.⁵⁸

A Függetlenségi Háború és politikai bizonytalanságának, illetve gazdasági válságának következményei csak szüneteltették a social library előrehaladását. Az 1776-os és 1777-es években egyik New England-i államban sem alapítottak új könyvtárat, és csak három vagy négy ilyen intézmény jelent meg az évtized hátralévő részében, de az 1780-as évek több új social library-t teremtett, mint az egész előző fél évszázad. Az új nemzet, sikeresen túlélve a kezdeti viszontagságokat, újra készen állt arra, hogy a kulturális vállalkozásokra is figyelmet fordítsanak és hogy folytassák a social library-k alapítását. Az 1790-es évet felezőpontnak tekinthetjük a social library történetében New England-ben. Az előző fél évszázad során az intézmény átesett a kísérletezés, átalakítás, kezdődő fejlődés korszakán, és végül a teljes mértékben kielégítő könyvtári forma elismerésén. Az ötven év, amely ezután következett, elhozta a terjeszkedés időszakát, amelyet úgy is jellemezhetünk, hogy a social library "aranykora". Az 1790 és 1815 között eltelt 25 év során a social library példátlan fejlődést élt át; a legfontosabb jövőbeli gyűjtemények egy részének alapjait is ekkor fektették le. A Boston Athenaeum, az American Antiquarian Society, a Massachusetts Historical Society és a Social Law Library mind ezekben az években indultak.

2.7. A social library hanyatlása 1840-1890.⁵⁹

Az 1815-ös évet követő években a social library egy másik szakaszába lépett. 1815 és 1850 között kevésbé szembetűnő a fejlődés, az 1850 előtti 20 év a konszolidáció és a váltás korszaka volt. Ez az időszak egy új mozgalom kezdete miatt volt jelentős, amely végül helyettesítette a legtöbb social library-t városi tulajdonban lévő intézményekkel, amelyek valójában támogatásukban és vevőköriükben szintén közösek voltak.

Több tényezőt is említhetünk a social library hanyatlásának okaként. A social library-k könyvgyűjteményeinek nagysága igen kicsi volt. Az alábbi táblázat kimutatja, hogy az 1800-ban létezett 386 social library több, mint felének nem volt 100 kötetnél nagyobb állománya.

---

⁵⁸ Foundations of the Public Library : The Origins of the Public Library Movement in New England 1629-1855. / Jesse H. Shera. – Chicago : The University of Chicago Press, 1952. (angol nyelvű) pp.68-71.

⁵⁹ U.o. pp.71-85.

**DISTRIBUTION OF SOCIAL LIBRARIES BY SIZE
OF BOOK COLLECTIONS, PRIOR TO 1800**

No. of Vols. in Library	No. of Libraries
10,000 or more	6
5,000-9,999	13
3,000-4,999	12
1,000-2,999	50
800- 999	16
500- 799	34
300- 499	46
100- 299*	141
Less than 100	68
Total	386

* A total of 137 libraries estimated their collections at 100 volumes, the other 4 gave more precise figures.

6. ábra: A social library-k megoszlása könyvgyűjteményeik mérete alapján 1800 előtt⁶⁰

Nincs bőséges adat az eredeti tagság méretéről, de a fennmaradt feljegyzés mutatja, hogy sok esetben a társaságok tagsága kevésbé haladta meg az alapító csoport szám szerinti határát.

**DISTRIBUTION OF SOCIAL LIBRARIES ESTABLISHED
1790-1850 BY SIZE OF MEMBERSHIP
AT TIME OF ORGANIZATION**

No. of Members	No. of Libraries
100 or more	1
75-99	4
50-74	21
25-49	39
Fewer than 25	1
Total	66

7. ábra: Az 1790 és 1850 között alapított social library-k megoszlása tagságuk száma szerint⁶¹

Nincs pontos mérőeszköz, amellyel a social library-k pénzügyi stabilitását meg lehetne mérni, habár némi belátást szerezhetünk azokból az elszórtan előforduló kijelentésekből, amelyek mutatják a pénzügyi struktúrát meghatározó korlátokat. Számos állam fakultatív jogszabályai általában határt szabtak a tulajdon nagyságának, ezek a könyvtárak Massachusetts-ben \$500.00, Maine-ben \$5,000.00, \$1,000.00, Rhode Island-ben pedig \$2,000.00 vagyonnal rendelkezhetek.

A fenti adatok összetett eredményei alapján – korlátozott könyvállományt, kevés taglétszámot és körülhatárolt pénzügyi struktúrát mutatva – a következtetés nem lehet más, mint hogy a legtöbb social library valójában nagyon gyenge lábakon álló intézmény volt.

⁶⁰ Foundations of the Public Library : The Origins of the Public Library Movement in New England 1629-1855. / Jesse H. Shera. – Chicago : The University of Chicago Press, 1952. (angol nyelvű) p.75.

⁶¹ U.o. p.76.

3. fejezet

A public library kialakulása és fejlődése az Amerikai Egyesült Államokban

3.1. A XIX. század politikai, gazdasági és társadalmi körülményei

Az 1789 és 1849 közti időszak a kapitalizmus és a polgárosodás előretörését jelenti egész Európában a feudalizmussal szemben. A kapitalizmus térhódítása eredményeként gazdasági téren is nagy változások történtek: a modern nagyipar, a gyáripar váltotta fel a manufaktúris termelést. A modern technikák használata tanultabb munkásréteget igényelt és az új polgári államokban lényeges szerepet kapott az iskolázás kiterjesztése. A nyugat-európai polgárság, később Közép- és Kelet-Európa polgárosodó rétegei körében megnőtt az igény a könyvek és kiadványok iránt, emelkedett az olvasni tudó és művelt emberek száma. Ez e tömeges társadalmi érdeklődés tette szükségessé a nyomdaipar megújítását és új találmányok létrehozását. Az ipari forradalom pedig lehetővé tette a könyv előállításának gépesítését, ennek eredményeként megsokszorozódhatott a kiadványok példányszáma. A nagy kiadványtermés megnövelte a könyvtárak állományát, az olvasóközönség megnövekedett igényeinek kielégítésére pedig az enciklopédikus zárt könyvtárak többé nem voltak alkalmasak.⁶²

3.2. Az első igazi amerikai public library-k

Új könyvtári struktúrát igényelt a polgári kor, két könyvtárügyi szerveződés vette kezdetét:

- Centralizált könyvtárügy, amelyben a könyvtár állami felügyelettel szerveződik, tehát felülről szervezett. Erre példa a szovjet minta, ezt választották a szocialista országok.
- Decentralizált könyvtárügy, amelyben a helyi kezdeményezés a meghatározó, elsősorban alulról felfelé építkezik, pl. USA és Nagy-Britannia.

A polgárság különböző rétegei létrehozták saját könyvtáraikat, új könyvtártípusok jöttek létre, köztük a közművelődési könyvtárak. Első formáját a francia forradalom hívta életre, ez a nyilvános könyvtár (librarie publique), melynek feladata, hogy széles rétegeknek biztosítsa önművelődéshez és szórakozáshoz a dokumentumokat. Állami közművelődési könyvtárügy az 1850-es évektől kezdve fejlődött ki, a polgári államokban a legfejlettebb. Ennek sajátos

---

⁶² A könyv- és könyvtári kultúra a kapitalizmus időszakában (1789-1917) I. köt. / Fülöp Géza. – Bp. : Tankönyvkiadó, 1987. pp.5-9.

formája a public library, amely Angliában és az Amerikai Egyesült Államokban alakult ki, illetve ez az angolszász modell terjedt el a skandináv országokban is.⁶³

„A könyvtárosság eddigi legnagyobb paradigmaváltásának folyamata” ez, „amikor sikerült áttörni a gyűjteménycentrikus szemléletet, s fokozatosan az olvasó felé fordulni.”⁶⁴

A public library kialakulását a XIX. században végbemenő politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális és technikai fejlődés tette lehetővé és szükségessé. Az angol nyelvterület két jelentős országában, az USA és Nagy-Britannia könyvtári rendszerének fejlődése hasonló: „Intézményes állami közművelődési könyvtárügy a XIX. század közepétől, az 1850-es évektől fejlődik ki, először a legfejlettebb polgári államokban, amelyeknek különösen szükségük van műveltebb, képzetesebb dolgozó rétegekre. Így Angliában és az Amerikai Egyesült Államokban 1850 körül már törvényeket hoznak a közművelődési könyvtárak fenntartása és fejlesztése végett. Így alakulnak meg mindkét államban a public library-nek nevezett nyilvános könyvtárak.”⁶⁵

„Az Egyesült Államokra vonatkozólag azt mondhatjuk, hogy a nevelésbe vetett korlátlan hit részévé vált az amerikai eszmének. Egy éles megfigyelő, Alexis de Tocqueville írta 1835-ben: „az Egyesült Államokban a nép egész nevelését a politika felé irányítják”. Csak a nevelés teheti képessé az embereket arra, hogy bölcsen kormányozzák önmagukat, és csak a nevelés érheti el azt, hogy az eredet szerint oly heterogén elemekből egyetlen egységes nagy nemzet alakuljon ki.”⁶⁶ Ebben a nevelési folyamatban ismerték fel az amerikaiak a nyilvános könyvtárak szerepét.

William James Sidis (1898-1944) matematikus *The Tribes and the States (A törzsek és az államok)* (keletkezési ideje ca.1935.) című rendhagyó történelmi munkájában azt állítja, hogy a public library egy amerikai találmány és kijelenti, hogy az első városi könyvtárat Bostonban Massachusetts államban alapították 1636-ban.⁶⁷

Ebben az időben azonban három irányelv szerint alakultak az amerikai könyvtárak, amelyek alapul szolgáltak a public library kialakulásához:

1. Social (társasági) könyvtárak:

---

⁶³ A könyv és könyvtári kultúra a kapitalizmus időszakában (1789-1917.) II. köt. / Fülöp Géza. – Bp. : Tankönyvkiadó, 1989. pp.4-8.

⁶⁴ Az angolszász közkönyvtár létrejötte : Az 1850-es törvény születése és végrehajtása / Sonnevend Péter. –In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2003. 11.sz. pp.37-54.

⁶⁵ A könyv és könyvtári kultúra a kapitalizmus időszakában (1789-1917.) II. köt. / Fülöp Géza. – Bp. : Tankönyvkiadó, 1989. p.24.

⁶⁶ A könyvtárak története / Alfred Hessel. – Bp. : 1959. <http://mek.oszk.hu/03100/03193/html/hessel9.htm>

⁶⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Public_library Public library címszó alatt.

Ezt a típust Benjamin Franklin hozta létre. Franklin-nek jelentős magánkönyvtára volt, több, mint 4000 könyve volt az 1790-ben bekövetkezett halálakor. 1742-ben bejegyeztette The Library Company of Philadelphia (Philadelphia Könyvtári Társulata) néven. Taggá úgy válhatott valaki, ha részvényt vásárolt és a részvények eladásából befolyt pénzt fordították könyvek vásárlására. A könyveket csak azok használhatták – kölcsönözhatték -, akik részvényeket vásároltak.

A social library egyik változata volt az Athenaeum. Az első ilyen könyvtárat Bostonban alapították és különösen a tudományos folyóiratokat és újságokat gyűjtötték. A társadalom gazdag rétegei válhattak a könyvtár tagjaivá, az úriemberek társadalmi klubja volt (kezdetekben a nőket csak ritkán engedték be). A bostoni Athenaeum volt az első, amely nőket alkalmazott 1857-től.

A social library jelentős előrelépés volt ugyan, de nehéz gazdasági időkben a támogatások megcsappantak és a social library-k egyszerűen megszűntek.

2. Circulating (kölcsonzó) könyvtárak:

Ez a típus is az 1700-as évek derekán alakult ki, könyvesboltokkal és nyomdákkal egy fedél alatt. Jellemzője volt, hogy bérbe adta a könyveket. Népszerű anyagokat ajánlott a közönségnek, mint például a legfrissebb szépirodalom, beleértve a XVIII. század találmányát, a regényeket is. Feltételezések szerint az első circulating library-t William Rind nyitotta Anapolisban, Maryland államban 1762-ben. Bár az intézmény csak két évig működött, az elgondolás tovább élt.

1. School district (Iskolai körzeti) könyvtárak:

Az iskolai körzeti könyvtáraktól azt várták el, hogy a diákok számára elérhető állománnyal rendelkezzenek. Természetesen ebben nem volt rendszer, rendszertelen és ötletszerű volt minden, és amit adományként kaptak, általában nem volt túl érdekes. Ráadásul az iskolák nem tudták finanszírozni a karbantartást és a fenntartást. Horace Mann, a Massachusetts-i Oktatási Bizottság titkára helyezte előtérbe az iskolai könyvtárakat az 1830-as években, az oktatók és végül a törvényhozók is úgy tekintettek az iskolai körzeti könyvtárra (adókból támogatva), hogy olvasnivalót nyújt mind a felnőttek, mind a gyermekek részére.

A három irányvonal egybeolvasztása:

A fent említett 3 könyvtártípus járult hozzá a public library kialakulásához az Amerikai Egyesült Államokban. A social library adta a könyveken való megosztásnak és a minőség

hangsúlyozásának koncepcióját, a circulating library bevezette a népszerű irodalom befogadását és a school district library kezdeményezte a közpénzekből való fenntartás ötletét. Az első olyan könyvtár, amely egyesítette ezt a három elvet, az 1833-ban alapított Peterborough-i városi könyvtár volt New Hampshire államban. „Valódi, közpénzen fenntartott közművelődési könyvtárat, amelyet azonban még mindig nem legalizál állami törvény, Peterborough város, New Hampshire-ben, 1833-ban alapított először.”⁶⁸ Peterborough úgy döntött, hogy az adók egy részéből könyveket vásárol egy városi könyvtár – egy, a lakosság tulajdonában, minden lakó számára ingyenesen használható intézmény – létrehozásához. Az ötlet népszerűnek bizonyult; 1849-ben New Hampshire volt az első állam, amely elfogadta az első általános közművelődési könyvtári törvényt, amely engedélyezte, hogy a helyi adókat a public library-k támogatásához használják el.

A Boston Public Library 1854-ben nyitotta meg kapuit, és általában ezt tekintik az első „igazi” public library-nek, amely már nem egy szerencsés véletlennek, hanem szándékos alapításnak köszönhetőe létét. Céljai között a következőket jelölte meg (és ez már küldetésnyilatkozatnak is tekinthető):

- Közeli kapcsolat van a tudás és a józan gondolkodás között;
- A demokrácia jövője egy képzett polgárságtól függ;
- Szoros összefüggés van a public library-mozgalom és a közoktatás között; és
- Minden polgárnak joga van a közösség által fenntartott források ingyenes hozzáférésehez.⁶⁹

Az amerikai public library társadalmi fejlődésében tett haladó lépések:

1. A polcokat megnyitották közhasználatra; ezt a gyakorlatot fokozatosan kezdték alkalmazni, sok vitával kísérve, kb. 1888-tól kb. 1895-ig, ekkor vált általánossá. A legkorábbi nagy könyvtárak, amelyek alkalmazták a szabadpolcos elrendezést: Cleveland, Columbus, Ohio, Boston és Philadelphia.
2. Az iskolákkal való együttműködés, a könyvellátásban és az olvasásban nyújtott segítség, kb. 1879-ben keletkezett és attól kezdve széles körben elterjedt. Korai könyvtárak, amelyek ebbe az irányba fejlődtek: a Cleveland-i, a Worcester-i, a Providence-i, a Milwaukee-i és a Detroit-i public library, illetve a New York Free Circulating Library.

---

⁶⁸ A könyvtárak története / Alfred Hessel. – Bp. : 1959. <http://mek.oszk.hu/03100/03193/html/hessel9.htm>

⁶⁹ www.straightdope.com/mailbag/mpublibrary.html The Straight Dope - How did public libraries get started? (angol nyelvű)

3. a gyermekeknek nyújtott szolgáltatás, speciális helyiségek és más lehetőségek formájában, kb. 1885-től fejlődve. Korai példák voltak a Brookline Massachusetts államban 1890-ben, a New York Free Circulating Library George Bruce Kerületi Könyvtára 1888-ban, és az Aguilar Free Library New Yorkban 1888-ban.
4. Állami támogatás és állami könyvtári képviseltek általános magába foglalva:
  - a. a könyvtári törvényhozást, amelyben fontos dátumok voltak:
    - 1848.: a Boston Public Library alapítását engedélyező törvény;
    - 1851.: általános könyvtári törvény Massachusetts-ben;
    - 1849.: Általános könyvtári törvény New Hampshire-ben.Más korai államok, amelyek törvényeket fogadtak el a public library-k alapítására és adókból való támogatására a következők voltak: Maine 1854-ben, Vermont 1855-ben, Rhode Island 1867-ben és New York 1872-ben.
  - b. Az anyagi segítséget, amelyet olyan könyvtáraknak adtak, akik megfeleltek az állami feltételeknek. Ezek közül példa volt New York évi 100 dollárral, Maine és Rhode Island évi 500 dollárral.
  - c. A szakfelügyeletet bizottságok és más állami képviseltek formájában. Az első bizottság 1890-ben jött létre Massachusetts-ben. Ezt követte New Hampshire 1891-ben, New York 1892-ben, Vermont 1894-ben és Wisconsin 1895-ben.
5. a megyei könyvtári fejlődést, amely aktív mozgalomként 1898 körül kezdődött. Azok az államok, ahol a megyei könyvtárak először megszerveződtek, Ohio, Oregon, Maryland és Kalifornia voltak. Kalifornia első megyei könyvtári törvényét 1909-ben fogadták el.
6. a kerületi könyvtárakat, amelyek a nagyvárosokban kb. 1800-1895 környékén kezdtek kialakulni. A Library Journal 1898. januári számában megjelent cikk szól a New York Free Circulating Library és az Aguilar Library rendszereiről, Boston, Philadelphia, Enoch Pratt (Baltimora) és a Pratt intézet (Brooklyn) könyvtáiról, hogy létrehoztak kerületi könyvtárakat.
7. speciális csoportoknak nyújtott könyvtári szolgáltatásokat:
  - nemzetiségi és faji csoportoknak,

- különböző foglalkozású emberek csoportjainak; üzleti, munkahelyi, művészeti csoportoknak,
- fogyatékosoknak, vakoknak, betegeknek (a kórházi könyvtári szolgáltatás könyvtárszakmai mozgalomként kb. az I. világháború idején kezdett aktív lenni).⁷⁰

3.3 A public library terjedése

1876-ban, az Egyesült Államok centenáriumi évében, az American Library Association (ALA) (az Amerikai Könyvtári Szövetség) konferenciát tartott Philadelphiában. Körülbelül 100 könyvtáros (köztük 13 nő) gyűlt össze abból a célból, hogy az ország könyvtári érdekeit támogassák. A konferencián felvetődött témaként, hogy milyen típusú olvasókat fogadnak a könyvtárak és nekik milyen típusú könyveket szolgáltatassanak. Ezek a kérdések ebben a korban teljesen újak voltak. 1876-ban a legfiatalabb tag Melvil Dewey (1851-1931) volt, aki jelentős hatással volt a könyvtárak fejlődésére.

1890-ben megválasztották az ALA elnökévé és ekkor megkezdte a könyvtárak standardizálását. A könyvtárlátogatók minden nehézség nélkül tájékozódhattak a Dewey módszerei szerint rendezett könyvtárakban.

1890 és 1914 között gyorsan növekedett a public library-k száma, nőtt a gyűjteményeik mérete és javultak a személyi feltételek. Jelentősen nőtt a nők szerepe; 1878-ban a Boston Public Library-ben már a könyvtárosok kétharmada nő volt. Ingyenes public library-k nyílnak sorra a nagyvárosokban: Los Angelesben 1889-ben, New Yorkban 1895-ben, New Orleansban 1896-ban és Brooklynban 1897-ben.

Ebben az időszakban a public library-k ügyének fő mozgatója a skót születésű gyáriparos Andrew Carnegie (1835-1911) volt, az 1800-as évek utolsó évtizedeinek egyik leghíresebb „gátlástalan pénzembere” volt. Carnegie úgy gondolta, hogy a könyvtárakhoz és a könyvekhez mindenkinek hozzá kell jutnia. Érdekes módon, a jobboldal is támadta és kommunistának nevezte, mert az adók egy részét a könyvtárak fejlesztésére kívánta fordítani, illetve a baloldal sem szimpatizált vele, amely pénzkidobásnak tekintette a dolgozó emberre költött adókat. 1920-ra a Carnegie-vagyomból 50 millió dollárt adományoztak 2500 könyvtárépület létrehozásához az angol nyelvterületeken, ebből 1700 könyvtár így jött létre az Egyesült Államokban.

---

⁷⁰ The Public Library in American Life / Ernestine Rose. – New York, 1954. pp.215-218.

A könyvtárak ekkor munkaterületeiket tekintve is gyorsan fejlődtek:

- referenz részlegek már általánosak voltak 1900-ra és ezek szabadpolcon elérhetőek is voltak;
- az első gyermekkönyvtárakat 1890-ban alapították, 1894-re a könyvtárak 70 %-a használt korhoz kötött korlátokat, 1908-ra az összes könyvtári kölcsönzések 1/3-át a gyermekirodalom tette ki;
- 1890 után a bevándorlók hullámainak is mennyország volt a public library, történetek mesélésével biztosították az emigránsok szocializálódását, megtanították nekik az amerikai szokásokat és elvárásokat.

Ezek a könyvtárak közösségi központokra emlékeztettek inkább, harcot viselve az „amerikanizáció”-ért. Az 1920-as évekre a könyvtárak szótárába bekerült a „felnőtt-képzés”.

2. fejezet

Az amerikai public library manapság

Jelenleg kb. 9000 public library van az Egyesült Államokban, további 8000, ha a fiókkönyvtárakat is beleszámoljuk. Többségük (kb. 60 %) kis public library, amelyek 10.000 fő alatti közösségeket szolgálnak ki, pénzügyi támogatottságuk nagyban függ az általuk kiszolgált alkosság természetétől. A kis public library-k fenntartási költségei a teljes költségvetés 10 %-át teszik ki. A legtöbb könyvtári kezdeményezés az olyan nagy könyvtáraktól származik, amelyek 100,000 embernél többet szolgálnak ki.

4.1. A public library általános jellemzői

Az interneten sok angol nyelven írott forrást találtam, amelyekre egy angol nyelvű keresőprogram használata közben bukkantam. Kettőt választottam ki közülük és lényeges elemeit magyar nyelvre való fordításuk után az alábbiakban ismertetem.

Először is a Wikipedia-The Free Encyclopedia nevű honlap információi átfogó képet nyújtanak erről a sajátos könyvtártípusról a laikusok számára is. Magyar nyelven a következő módon értelmezhető:

A public library egy olyan könyvtártípus, amely az olvasóközönség számára elérhető és általában közpénzekből (például adókból) tartják fenn, és közalkalmazottak dolgoznak benne. Public library-k működnek a világ sok nemzetében és jelentős szerepet töltenek be abban,

hogy az adott országnak művelt és írástudó lakossága legyen. Könyvek és időszakos kiadványok mellett a legtöbb public library a média széles skáláját is szolgáltatja, ide értve a CD-ket, a számítógépes programokat, a videó kazettákat és a DVD-ket, valamint Internet-elérési lehetőséget. Gyakran más szolgáltatásokat is biztosítanak, mint például közösségi találkozó helyeket, gyermekeknek iskola utáni programokat, helyet biztosítanak házi feladataik elkészítését szolgáló programoknak vagy más közösségi szolgáltatásoknak.

A public library különbözik a kutató könyvtárektől, az iskolai könyvtárektől, vagy más speciális könyvtártól, mivel az ő megbízatásuk a nyilvánosság információs igényeinek kiszolgálása (és nem egy adott iskoláé, intézményé vagy kutatói rétegé). A public library tipikusan kölcsönző könyvtár, „körözteti” a könyveket és egyéb anyagokat a felhasználók között; bár vannak nem kölcsönözhető referenz gyűjtemények is.

A public library jellemzően népszerű anyagokra fókuszál, mint például népszerű irodalom és videók, emellett a nagyközönségnek szánt oktatási és tudományos és tudományos anyagok is helyet kapnak benne; a nagyvárosokban pedig bizonyos mértékben referenz könyvtárak is. A public library a gyermekek számára is biztosít anyagot, beleértve könyveket, videókat és más anyagokat (szépirodalmi és tudományos műveket egyaránt), gyakran külön helyiségben elhelyezve azokat. A public library szolgáltatásokat nyújthat más speciális csoportoknak is, például a nagy betűmérettel nyomtatott vagy Braille-írással készült anyagok, fiatal felnőtteknek szóló irodalom és más anyagok tinédzsereknek, vagy nemzetiségi irodalom a nemzetiség nyelvén. A könyvtárosok a legtöbb public library-ben referenz és kutató segítséget nyújtanak a nagyközönségnek, általában az információs pultnál. A könyvtár méretétől függően lehet egynél több ilyen pult is; kisebb könyvtárakban minden tranzakció egy pultnál történik, míg egy nagyvárosi public library alkalmazhat különböző témákra specializálódott könyvtárosokat, akik sokrészes információs pultnál ülnek, hogy adott témákkal kapcsolatban felmerülő keresőkérdésekre válaszoljanak. Gyakran egy public library-ben a gyermekrészlegnek külön információs pultja van. Néhány országban a public library fizet a szerzőknek, amikor könyveiket kikölcsönzik a könyvtárból. Ezeket úgy hívják, hogy Public Lending Right programok (amelyet magyarra úgy fordíthatunk, hogy Nyilvános Kölcsönzési Jog).⁷¹

Egy másik érdekes Internetes forrás egy amerikai hetilaphoz, a Chicago Readerhez kapcsolódó honlap, amelynek címe: The Straight Dope (magyarul: megbízható hír). A The

---

⁷¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Public_library Public library címszó alatt. (angol nyelvű)

Straight Dope által létrehozott Science Advisory Board (Tudományos Tanácsadó Bizottság) válaszol a felmerülő kérdésekre. A kérdéseket pedig a témában járatos szakemberek kapják meg és próbálnak tudományos alapossággal válaszolni azokra. A public library témájában bukkantam rá a következő írásra, amelynek főcíme: „How did public libraries get started?” (Hogyan kezdődtek a public library-k?) a kérdés megválaszolója egy meg nem nevezett public library-ben dolgozik az Amerikai Egyesült Államokban és a téma kidolgozásához saját tapasztalatain túl angol nyelvű szakirodalmat használ, amelyeket válasza végén ismertet is (pl. *Administration of the Public Library* by Alice Gertzog and Edwin Beckermann, 1994; *Library: An Unquiet History* by Matthew Battles, 2003; stb.). Az írás keletkezése 2006. január 17-e. a cikk szerzője szerint a public library három irányvonal összerakásából jött létre: a social (társadalmi), a circulating (kölcsonzó) és school district (iskola körzeti) könyvtárak, amelyek hozzájárultak a public library kialakulásához. A social library adta a könyveken való megosztásnak és a minőség hangsúlyozásának koncepcióját, a circulating library bevezette a népszerű irodalom befogadását és a school district library kezdeményezte a közpénzekből való fenntartás ötletét.⁷²

A könyvtártudományi szakirodalomban a következő megközelítéseket gyűjtöttem:

- „...közművelődési könyvtárak sikereinek nagy része abból a korai felismerésből származik, hogy folytatnia kell az iskola nevelő munkáját és további lehetőséget kell teremtenie azok számára, akik befejezték az iskolát. ...a könyvtárnak arra kell törekednie, hogy olvasói érdeklődését felkeltse, segítse őket szakmai problémáikban, szabadidejükre ellássa őket jó olvasmánnyal....a nép minden rétegét magukhoz vonják, elhárítsanak minden akadályt és a lehető legszélesebb rétegek használják a könyveket.”⁷³

- „E könyvtárak a lakosság általános könyvellátását igyekeznek biztosítani olvasóik közé vonva időseket és fiatalokat, falusiakat és városiakat, a legkülönbébb foglalkozású és érdeklődésű személyeket. (Az angolszász elnevezés egyszerűen „nyilvános könyvtár” speciálisan ebben az értelemben.) „...általános gyűjtőkör is jellemzi. Szépirodalmat éppúgy beszereznek, mint tudományos, ismeretterjesztő műveket.”⁷⁴

---

⁷² www.straightdope.com/mailbag/mpublibrary.html The Straight Dope - How did public libraries get started? (angol nyelvű)

⁷³ A könyvtárak története / Alfred Hessel. – Bp. : 1959. <http://mek.oszk.hu/03100/03193/html/hessel9.htm>

⁷⁴ A könyvtáros kézikönyve / Sallai István, Sebestyén Géza. – Bp. : Gondolat, 1965. p.56.

- „public library: nyilvános könyvtár. Angliában és az USA-ban így nevezik a közpénzből létesített közművelődési könyvtárakat, amelyeket származásra, társadalmi állásra való tekintet nélkül mindenki használhat.”⁷⁵

- „E közadóból fenntartott könyvtárak főleg a nagyközönség közművelődési könyvtári igényét elégíti ki, de tájékoztató szolgálatuk olyan tudományos értékű felvilágosításokat, információkat, szaktájékoztatót is nyújt, amely a public library-t a tudományos könyvtárak felé közelíti.”⁷⁶

4.2. A modern public library az Amerikai Egyesült államokban⁷⁷

A számítógépesítés korszakában a modern public library erős változás állapotában van (úgy is fogalmazhatnánk, hogy krízisben). A kérdés, hogy „Mi tartozik a könyvtárhoz?” átfogalmazódott: „Mi az értéktelen és mi az értékes?” A könyvtárak helyhiánnyal és a támogatás hiányával szenvednek, habár több közzétett anyag van, mint valaha eddig. A beszerzési árak ugrásszerűen megemelkedtek, a személyzet, az állagmegóvás és a karbantartás költségeiről nem is beszélve. Habár az önkéntes személyzetnek (!) nem kell fizetni, a könyvtári személyzet nagyobb része fizetett. A kis public library-kben kb. 5 teljes munkaidéjű személyzet dolgozik, pozíciójuk eltérő:

- Szakképzett könyvtárosok legalább Magister Artium-i képesítéssel a könyvtártudomány területén
- Kisegítő személyzet, beleértve a technikai szakembereket, titkárokat és könyvtári asszisztenseket középiskolai végzettségtől a posztgraduális diplomáig terjedő képesítésekkel
- „Apródok”, a kisegítő személyzet alegysége, akik alacsony bérért végzik a könyvek polcra helyezését
- Önkéntesek, akik kisegítik a munkával teli személyzetet, és általában pénzt spórolnak.

A könyvtárak állandóan azzal a problémával szembesülnek, hogy sokat kell teljesíteniük korlátozott anyagi támogatás mellett. Általában a könyvtáraknak van kuratóriuma (néha nyilvánosság által megválasztott), amelynek törvényes kötelessége a könyvtár működtetése és fenntartása.

---

⁷⁵ Könyvtárosok kislexikona / Vértessy Miklós. – Bp. : Múzsák Közművelődési Kiadó, 1987. p.194.

⁷⁶ A könyv és könyvtári kultúra a kapitalizmus időszakában (1789-1917.) II. köt. / Fülöp Géza. – Bp. : Tankönyvkiadó, 1989. p.24.

⁷⁷ www.straightdope.com/mailbag/mpublibrary.html The Straight Dope - How did public libraries get started? (angol nyelvű)

A könyvtárak fenntartásának kb. 85%-a származik adókból – szövetségi, állami és helyi adókból. A szövetségi tőke a könyvtárak számára adományozási programokon keresztül érhető el, amelyeket többnyire a National Endowment for the Arts (NEA) (Művészetek Nemzeti Alapítványa) irányít. Gertzog és Beckermann szerint „a legtöbb könyvtári tervező 50%-ban helyi, 30%-ban állami és 20%-ban szövetségi támogatással számol, mint a public library-k támogatásához való ideális hozzájárulás. A normatívák azt mutatják, hogy a szóródás inkább 85-95% helyi, 5-10% állami és kevesebb, mint 5% (indirekt) szövetségi támogatás.”⁷⁸ Ez 1994-ben volt így, 2002-ben a szövetségi támogatás kevesebb volt, mint a könyvtárak működéséhez szükséges bevételek 1%-a. A közpénzekon kívül néhány magánforrás is elérhető. A legtöbb könyvtár keres adományokat a privát szférában, cégektől és magánszemélyektől. Ezen kívül a könyvtárak kisebb pénzüsségeket kérnek bizonyos szolgáltatásokért, például az Internet használatáért, fénymásolásért, a DVD kölcsönzésért, stb. Az adományok nem szükségszerűen pénzbeli. Sok könyvtár fogad el DVD-ket, CD-ket, videokazettákat, könyveket, stb. A könyvtárak nagy része tart kiárúsításokat az olyan dokumentumokból, amelyek már többé nem szükségesek. Mihály Aliz a kistélepülések könyvtári ellátását vizsgáló cikke is foglalkozik az Amerikai Egyesült Államok gyakorlatával: „A kistélepülések könyvtárai...egy részről...financiális igényeiknek csak töredékét képező... központi támogatásból léteznek, fennmaradásuk azonban jelentős részt a helyi ráfordításoktól függ...közpénzekből való részesedés folyamatos versenyhelyzetet tart fenn a falu működésében szerepet játszó intézmények között, pl. tűzoltóság, rendőrség, könyvtár, stb. Az állandósult rivalizálás légkörében a könyvtárnak minduntalan artikulálnia kell szükségességét, fontosságát a közösség előtt és igyekeznie kell minden eszközzel meggyőzni a fenntartót, hogy a szűkösen rendelkezésre álló anyagi javak e helyütt kerülnek a leggazdaságosabban felhasználásra.”⁷⁹

---

⁷⁸ Administration of the Public Library / Alice Gertzog, Edwin Beckermann. – Scarecrow Pr., 1994.

⁷⁹ Minták a kistélepülések könyvtári ellátásának megoldására külföldön / Mihály Alíz. In: Könyvtári Figyelő, 2002. 3. sz. pp.483-510.

Összegzés

Szakedolgozatom elsődleges célja az amerikai public library előzményeinek és kialakulásának történeti ismertetése, átfogó képet adva az Amerikai Egyesült Államok XVII. és XVIII. századi lényeges politikai, társadalmi és kulturális viszonyairól. Dolgozatom nagy részében ezen két évszázad eseményeivel foglalkozom: a gyarmati előzmények után a különböző célból létrejött városi gyűjtemények, majd a social library kialakulása, végül az igazi amerikai public library létrejötte a XIX. században.

A közművelődési könyvtárügy új időszaka a külföldi fejlett polgári államokban már a XIX. század közepén megkezdődik. A század első felében már vannak Angliában és az Egyesült Államokban közművelődési könyvtárak, 1850-ben az angol parlament megszavazza az Ewart-féle törvényt, biztosítja a közművelődési könyvtárak anyagi ellátását. A public library a nagyközönség művelődési igényeit elégíti ki; van tájékoztató szolgálata. Nagy hangsúlyt fektetnek referenz szolgáltat szervezésére, fokozatosan komoly gyűjteményt építettek. Az amerikai módszerre jellemző a szabad polrendszer, a szótárkatalógusé és egyszerűbb kölcsönzési rendszer. Az amerikai közművelődési könyvtárak legkedvesebb hivatása a gyermekek könyvellátása. Külön termeket nyitnak a korok szerint összpontosított gyermekirodalom számára. A gyermekkönyvtárosok szorosan együttműködnek az iskolákkal, külön gyűjteményeket küldenek kölcsönképpen az iskolának, ezzel szemben a tanítók már a legfiatalabb korú gyermekeket is bátorítják és tanítják a könyvtárak használatára.⁸⁰

Ezzel kapcsolatban további vizsgálatokat lehetne végezni az iskolai könyvtárak és a public library kapcsolatával összefüggésben, amelyet már elődeink is próbáltak szemügyre venni és megfogalmazni. Erre legjobb példa Ferenczi Zoltán *A népkönyvtárak nemei* című cikke, amely a Múzeumi és Könyvtári Értesítőben jelent meg 1907-ben.⁸¹

A téma tehát további kutatásokra nyújt lehetőséget, külön szem előtt tartva a public library magyarországi könyvtárügyre gyakorolt hatásait, amelyre már a dolgozat terjedelmi megkötése miatt nem kerülhetett sor.

---

⁸⁰ A könyvtárak története / Alfred Hessel. – Bp. : 1959. <http://mek.oszk.hu/03100/03193/html/hesse19.htm>

⁸¹ Egyetemes könyv- és könyvtártörténet : 19-20. század : Szöveggyűjtemény / összeáll. és szerk. Bényei Miklós. – Debrecen, 2001. pp.92-97.

Felhasznált irodalom:

I. Nyomtatott dokumentumok:

1. Bényei Miklós: Egyetemes könyv- és könyvtártörténet : 19-20. század : Szöveggyűjtemény. - Debrecen, 2001. pp.92-97.
2. Bitterli, Urs: „Vadak” és „civilizáltak” : Az európai-tengerentúli érintkezés szellem- és kultúrtörténete. – Budapest : Gondolat, 1982. – ISBN 963-281-178-X
3. Boorstin, Daniel Joseph: Az amerikaiak : A gyarmatosítás kora. – Budapest : Gondolat Kiadó, 1991. – ISBN 963-282-489-X
4. Bostwick, Arthur E.: The American Public. – New York, London, 1929. (angol nyelvű)
5. Ditzion, Sydney H.: Arsenals of a Democratic Culture. – Chicago : American Library Association, 1947. (angol nyelvű)
6. Horváth Jenő: A nagyhatalmak megalakulása 1648-1715. – Gyula : Dobay János Könyvnyomdája, 1910.
7. Lederer Emma: Egyetemes művelődéstörténet. – Hasonmás kiadás. - Budapest : Holnap Kiadó, 2007. – ISBN 978-963-346-320-8
8. Fernández-Armesto, Felipe: Az újkor története. – Budapest : Athenaeum 2000-Pannonica, 2001. – ISBN 963-825-231-6
9. Fülöp Géza: A könyv és könyvtári kultúra a kapitalizmus időszakában (1789-1917) I. köt. – Bp. Tankönyvkiadó, 1987.
10. Fülöp Géza: A könyv és könyvtári kultúra a kapitalizmus időszakában (1789-1917) II. köt. – Bp. : Tankönyvkiadó, 1989.
11. Joeckel, Carleton B.: The government of the public library. – Chicago : The University of Chicago Press, 1939. (angol nyelvű)
12. Mihály Alíz: Minták a kistelepülések könyvtári ellátásának megoldására külföldön. In: Könyvtári Figyelő, 2002. 3. sz. pp.483-510.
13. Mózes Mihály: Az ipari forradalmak kora. – 2. jav. kiad. – Budapest : IKVA Kiadó, 1990. – (Korszerű történelem érettségizőknek és felvételizőknek, ISSN 0865-8277). – ISBN 963-776-011-3
14. Murison, W. J.: The Public Library: Its Origins, Purpose and Significance. – 2nd ed. – London : George G. Harrap & Co. Ltd, 1971. (angol nyelvű)

15. Poór János – Nyáry Gábor: Nyugat-Európa és a gyarmatbirodalmak kialakulásának kora (1500-1800). – 2. jav. kiad. – Budapest : IKVA Kiadó, 1990. – (Korszerű történelem érettségizőknek és felvételizőknek, ISSN 0865-8277). – ISBN 963-776-012-1
16. Rose, Ernestine: The public library in American life. – New York : Columbia University Press, 1954. (angol nyelvű)
17. Sallai István – Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. – Bp. : Gondolat, 1965.
18. Shera, Jesse H.: Foundations of the Public Library : The Origins of the Public Library Movement in New England 1629-1855. – Chicago : The University of Chicago Press, 1952. (angol nyelvű)
19. Sonnevend Péter: Az angolszász közkönyvtár létrejötte : Az 1850-es törvény születése és végrehajtása. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2003. 11. sz. pp.37-54.
20. Travinszkij, V. M.: Rabszolgák az Újvilágban. – [Bp.] : Kossuth Könyvkiadó, 1964.
21. Vértessy Miklós: Könyvtárosok kislexikona. – Bp. : Múzsák Közművelődési Kiadó, 1987.
22. Világtörténet IV. kötet. – [Bp.] : Kossuth Könyvkiadó, 1963. – (Világtörténet tíz kötetben)
23. Világtörténet V. kötet. – [Bp.] : Kossuth Könyvkiadó, 1964. – (Világtörténet tíz kötetben)
24. Wells, H. G.: A világtörténet alapvonalai. – Hasonmás kiad. - Budapest : Dunakönyv Kiadó, 1990. – ISBN 963-028-412-X
25. Whitehill, Walter Muir: Boston Public Library : a centennial history. – Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 1956. (angol nyelvű)

II. Internetes források: (a dolgozatomban való megjelenésük sorrendjében)

1. www.ipl.org - az Internet Public Library honlapja.
2. http://64.233.183.104/search?hl=hu&q=cache%3Ap1FG6BXCgs4J%3Ahttp://www.archive.org/stream/recordsrelatingt10bost/recordsrelatingt10bost_djvu.txt+cundit - Robert Keayne kapitány végrendelete.
3. <http://mek.oszk.hu/03100/03193/html/hessel9.htm> - A könyvtárak története / Alfred Hessel. – Bp. : 1959.
4. http://en.wikipedia.org/wiki/Public_library - Public library címszó.
5. www.straightdope.com/mailbag/mpublibrary.html - The Straight Dope - How did public libraries get started? (angol nyelvű)